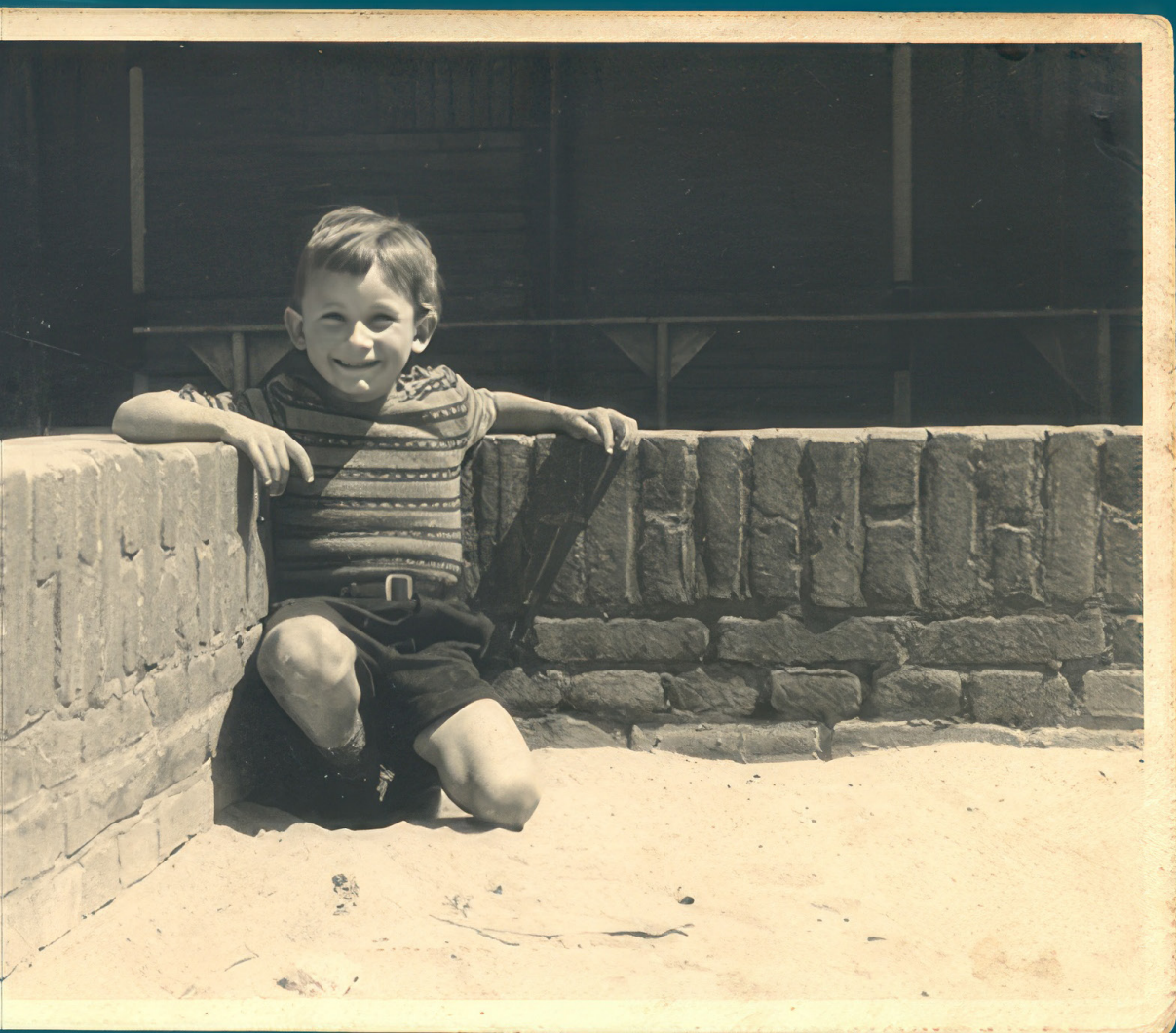

Mijn kinderjaren

Cees van Woerkum

Mijn kinderjaren

Cees van Woerkum

Woord vooraf

Vanaf het moment dat ik geen kind meer was, zeg vanaf mijn twaalfde jaar, heb ik aan die vroegste periode in mijn leven teruggedacht. Waarom eigenlijk? Waren het prettige herinneringen aan momenten die je graag opnieuw beleefde? Het was zeker geen vervelende tijd, dus inderdaad: de herinneringen waren goeddeels aangenaam. En natuurlijk was het ook een tijd van oorspronkelijke, diepe indrukken. Nooit ervaar je de wereld zo echt als in die jaren. Toch, er zijn andere verklaringen mogelijk. Misschien was juist de tijd hierna niet zo plezierig, zodat ik al snel ging terugverlangen. Ik denk dat dit het geval was.

Daarmee zijn deze herinneringen natuurlijk geen toevallige verzameling van wat er in de rommelzolder van het hoofd toevallig achterbleef. De herinneringen dienen een doel, ze moeten mij een goed gevoel opleveren. Het zijn schuilplaatsen wanneer het regent. Op deze manier ontwerp je voor jezelf evengoed een verleden als dat je jezelf een toekomst verbeeldt. Ik heb in mijn puberteit, een eenzame en ongemakkelijke periode, de kindertijd gebruikt als een ruimte waarin alles nog klopte, waar harmonie heerste en alles liep zoals het moest. Daarom is er duchtig in het geheugen geselecteerd en zijn de herinneringen waarschijnlijk nog heel wat mooier gemaakt dan ze al waren. Het werden beelden, klaar voor hergebruik, het zijn 'remakes', die me in mijn puberteit maar ook later in mijn leven een bron van belevenissen opleverde waar ik maar al te graag uit wilde putten. En bij elk moment van 'zich iets herinneren' wordt er weer iets aan die herinnering toegevoegd, wordt er weggedoezeld en bijgekleurd. Hoe meer je je iets herinnert hoe onbetrouwbarder het beeld.

Deze herinneringen zeggen dus minstens zoveel over de periodes waar ze niet over gaan. Ik kan daar helaas niets meer aan doen, dit wil zeggen: ik kan niet alsnog een realistischere weergave construeren, tenminste niet zonder zeer grote moeite. En waarom zou ik het doen? De herinneringen zijn van het plezierige soort en wat is er op tegen deze te koesteren? Ik snap wel dat dit me verwijdert van mijn 'echte ik' van die kindertijd en dat ik op deze wijze - wie weet - traumatische ervaringen onderdruk. Ik heb daar zelfs nog wel een idee over. Toch, ik laat het erbij. Hoe ik deze 'remake' in mijn hoofd

Wageningen, 2013

Ontwerp: Karlijn van Woerkum

Met dank aan Joke voor het meelesen

monteerde tot de film die het werd weet ik gewoon niet meer. Dat proces is een zaak van mijn onderbewuste en dat heeft simpelweg zijn werk gedaan.

Ik kan het ook zo zeggen. In de ontwikkeling van mijn identiteit, in mijn puberteit en ook wel later, paste een eigen verleden dat met die identiteit klopte, dat die identiteit ondersteunde en bevestigde. Dat is een groot nadeel van een identiteit: je gaat heel selectief met je omgeving om. Het is als een land dat zijn geschiedenis schrijft. Nederland wil graag een ondernemend handelsland zijn en dus leren we over lange zeereizen, over Nova Zembla, etc.

Hoe pak ik het aan? Ik heb gekozen voor een beschrijving die niet gebaseerd is op chronologie, van luier tot lange broek, maar op plaatsen, 'loci', waar zich de meest levendige herinneringen opstapelen.

Gek genoeg denk ik daarbij niet in de eerste plaats aan thuis. Had ik daar dan geen plezierige herinneringen? Zeker wel, maar misschien ook minder plezierige.... En het dient gezegd: mijn leven speelde zich toch vooral buitenshuis af, in ieder geval in mijn beleving (en daar hebben we het over). Volgens mij was dit destijds ook niet ongewoon. Als je vrij was ging je de deur uit. Het leven lag op straat of verderweg, lag in de ruimte om je heen, inclusief het hele dorp Eersel, met velden, bossen en boeren-gehuchten en zelfs inclusief de aanpalende dorpen. Dit is een heel groot verschil met nu, waar de wereld via TV en internet, ook voor kinderen, heel groot is, maar de fysieke wereld waar ze in leven en die ze tot de hunne rekenen betrekkelijk klein. Ik wil daar even bij stilstaan. Terzijde: ik heb het natuurlijk wel over de jongenswereld. Voor de meisjes uit ons dorp lag het waarschijnlijk wat anders.

Wij gingen eens, ik zat toen in de vierde klas en was nog negen jaar, met een groepje jongens naar Middelbeers, omdat iemand bij gerucht gehoord had dat daar een in de hei gelegen militair tentenkamp met die hei was afgefikt. Middelbeers lag zo'n 14 kilometer verder, maar dat was alleszins binnen de zone die we konden overzien, ook zonder kaart (want die hadden we natuurlijk niet). En zelfs reden we, toen ik tien jaar oud was, met een groepje jongens naar Chaam, door de bossen achter Hilvarenbeek, op weg naar de befaamde wielerspoor (de '8 van Chaam'), hemelsbreed 35 km, maar over die slingerpaadjes veel langer.

We hadden als kind, als jongen meer precies, dus een behoorlijke actie-radius. Hoe bekrompen het leven in een Kempisch dorp misschien ook was, in je gedrag in de grote ruimte om je heen was je vrij, ook in de keuzes die je maakte. Dat we naar Chaam gingen wisten de ouders natuurlijk wel, want er moesten boterhammen mee, en wat geld om samen een fles Exota te kunnen kopen, die we tegen een slootrand gelegen opdronken. Maar van Middelbeers wisten ze niets, dat was een spontaan plannetje. Dat hoorden ze achteraf of zelfs dat niet. Misschien konden ze het weten omdat ik tussen de verbrande heistruiken een soldatenmes gevonden had, deerlijk verbrand, maar toch nog zeker bruikbaar. Wie had zoiets? Maar ik kan me niet anders herinneren dat je ouders dit soort escapades inclusief de vondst van zo'n mes, voor kennisgeving aannamen. Ze hadden wel wat anders aan het hoofd. En zeven kinderen op de voet volgen....

Bovendien waren ze als kind niet anders gewend geweest. Mijn moeder, die ik trouwens ook vaak 'ons moeder' zal noemen, want zo heette ze gewoon, vertelde wel eens het volgende verhaal. Eens per jaar ging ze met haar zusjes zandwegen te voet van de Voort naar tante Bets in Zandoerle, toch ruim 20 km op en neer over de zandwegen. Bij tante Bets was het heel gezellig en werden ze verwend. Dus gingen ze te laat naar huis terug, als het al donker werd. De ouders (opa en oma, maar de opa heb ik nooit gekend) hadden hen vooraf wel gewaarschuwd: dat ze dan langs een bos moesten, even voor Eersel, waarin als het donker was een paard rondliep, met een leren gebit, dat natuurlijk akelig klapperde. Maar, wat ze zich ook hadden voorgenomen, elk jaar waren ze weer te laat weg bij tante Bets en moesten ze in het donker langs het bos. En ja hoor, het paard met het leren gebit liet zich horen. Nat bezweet van het paniekerige hollen kwamen ze dan in Eersel aan. En dan moesten ze nog naar de Voort.

Omdat ons leefgebied zo groot was kan ik onmogelijk bij alle plaatsen stilstaan. Welke plekken dringen zich dan op? De beschikbare beelden van vroeger vallen in duizenden fragmentjes uiteen, maar er zijn 'hot spots', waar zich de belevingen verdichten en waar er steeds een verbindend element aanwezig is, dat die fragmenten bijeenvoegt. Precies hier ligt ook de motivatie om zo'n plek in mijn hoofd van tijd tot tijd op te zoeken. Op die plaatsen is iets heel aantrekkelijks te vinden, als een gekoesterde melodie. Vaak zal ik

vanaf zo'n plekje een uitstapje maken naar andere plekken, die er eng mee verbonden zijn.

Wat zeker iets over mezelf zal zeggen is dat er nogal veel verschillende plekken bij zitten (en ik maak nog een selectie). Voor mijn gevoel was ik vaak op al deze plekken maar in de praktijk moet ik er vooral niet geweest zijn. Terwijl de kinderen waarmee ik speelde in mijn herinnering altijd daar waren waar ik ze verwachtte, ging ik steeds van de ene plek naar de andere. Ik was dus steeds wisselspeler, maar maakte, tenminste zo zit het in mijn hoofd, wel zelf wel uit wanneer er gewisseld werd. De ene plek ging me na een tijdje kennelijk toch vervelen en andere plekken leken dan weer interessanter. Gelukkig kreeg ik steeds toegang tot die verschillende groepjes. Ik heb aan dit sociale gezap nog wel eens teruggedacht toen ik later vaak en graag switchte tussen de landbouwwereld, de gezondheidswereld of de natuur- en milieuwereld.

De plekken die ik wil bekijken zijn:

1. Mijn ouderlijk huis (op de Postakkers, vóór mijn vierde jaar)
2. De Voort, een gehucht bij Eersel
3. De Kapelweg, in de buurt van Dijk 33
4. Huize Sonnevand, waar de dokter woonde (en zijn kinderen)
5. Het voetbalveld
6. De Rosheuvel
7. De jongensschool
8. De kerk
9. Het ouderlijk huis (op de Dijk, vanaf mijn vierde jaar).

Vrijwel alles speelt zich af in Eersel, de 'Parel der Kempen'. En ook dat dorpje idealiseer ik natuurlijk. Evengoed was ik dolblij dat ik op mijn 16- de Eersel kon verlaten om in Nijmegen te gaan studeren en kwam ik er ook relatief weinig terug in de jaren daarna. Dus zo ideaal was dat dorpje misschien toch niet of bleef het in elk geval niet toen ik wat ouder werd. Het laatste is, denk ik, de waarheid. Voor mij als kind was Eersel een geweldige biotoop, waarin alles te vinden was wat ik nodig had. Misschien moet ik er wat meer over zeggen.

Eersel was vooral een dorp van arbeiders (sigarenmakers, metselaars, Philips-mensen) omringt door gehuchten waar de boeren woonden. Er woonde nog een enkele boer in het dorp, zelfs tegenover ons op de Dijk, maar toch de sfeer was daar onboers. Het verschil tussen beide groepen was groot. In de kerk kwamen ze samen, al zaten ze ook daar niet willekeurig door elkaar, maar verder ontmoetten ze elkaar zelden of nooit. De voetbalclub bijvoorbeeld was van de arbeiders, daar deed geen boerenzoon aan mee. Boeren hadden hun eigen sportclub, met vooral veel krachtwerk: turnen, levende piramides bouwen, op hollende paarden staan, touwtrekken. De cafés in het centrum van Eersel (de Markt, wat 'het Dorp' genoemd werd) waren voor de arbeiders. Boeren zag je wel eens in een café bij de kerk en in het Hint, het noordelijke deel van de Markt, door de provinciale weg van de eigenlijke Markt afgesloten. De fanfare kende voor zover ik weet geen boerenleden. De beide gildes in het dorp, er was een 'rijke guld' en een 'arme guld', met hun vendeliers bestonden daarentegen vrijwel geheel uit boeren.

Mijn familie bestond uit beide groepen. Mijn vader kwam oorspronkelijk uit een arbeidersmilieu. Mijn opa, waarnaar ik genoemd ben, was een sigarenmaker. Twee ooms werkten in mijn kindertijd (en lang daarna) nog op de sigarenfabriek, en mijn vader zelf natuurlijk, als personeelschef. Mijn andere opa was boer en twee ooms waren boer. Die opa, die ik dus nooit gekend heb, had geen grote boerderij en kluste bij als metselaar, ook buiten de Kempen (mijn moeder liet ons eens de Munt in Utrecht zien op het kaartspel dat we gebruikten, met precies dat raampje wat volgens de overlevering opa gemetseld had). Later ontwikkelde hij zich, naast het boerenbedrijfje, tot een eenvoudige aannemer. Daar was mijn moeder niet weinig trots op. Helaas, een geschil met een wanbetaler uit Oerle leidde tot een klap op zijn hoofd, waar hij- aldus mijn moeder- uiteindelijk aan bezweken is.

Beide opa's stierven jong. Mijn vader is dan 14 en mijn moeder dacht ik 12 of 13 jaar oud. Aan beide zijden werd het dus sappelen. Mijn oma aan vaders kant startte een winkeltje in kruidenierswaren, en mijn vader werd bij wijze van extra service ingezet om de bestellingen op te nemen en daarna de boodschappen te brengen, waarbij hij natuurlijk vooral klandizie vond in de verder weg gelegen gehuchten, waar de boeren woonden. Zo zag mijn moeder hem met vaste regelmaat langskomen, wat ze toen al helemaal niet

vervelend vond. Intussen was de dood van haar vader om meerdere redenen traumatisch. Allereerst: ze was gek op hem. Bovendien veranderde haar leven dramatisch. Ze had een goed verstand, ze zat al in een voorgezet onderwijs klasje, en zou misschien door kunnen leren. Nu werd ze van school gehaald om in de boerderij mee te helpen, ook bij het ruwere werk, zoals bij het opbinden van de rogge, waarbij haar handen door het onkruid bloedden. Ze vertelde ons meermaals met trots hoe ze dit soort werk op een gegeven moment weigerde. Vervolgens werd ze uitbesteed als boerenmeid. Later werd ze meid in het dorp, bij een onderwijzer (meester Kwinten, waarover meer) en een bakkersfamilie. Vooral over haar dienst bij de bakker ('Mamma Van Dijk') sprak ze altijd met veel warmte. Twee broers, ome Harrie en ome Albert zetten de boerderij voort. Twee andere werden metselaar.

Er waren dus twee Eersels, ook in mijn familie. Van die twee groepen waren de boeren superieur, tenminste in hun eigen ogen. Zij voelden zich vrije mensen, konden doen waar ze op dat moment zin in hadden, ze verbouwden wat ze wilden, onderhandelden over de prijs bij koop en verkoop van dieren en gewas. En ze hadden een groot huis met een hoop grond. Ze keken op de onvrije arbeiders neer. Maar die boeren waren op het veld vaak alleen met hun paard en leefden toch in hun gehuchten betrekkelijk geïsoleerd en verspreid. Daarentegen woonden de arbeiders dicht op elkaar. Ze hadden een veel sterkere of beter gezegd actievere gemeenschappelijke cultuur, met een heel eigen soort humor, en met een grote verzameling prachtige verhalen bijvoorbeeld over hoe ze al stropende de veldwachter te slim af waren. Dat er veel sigarenmakers in Eersel huisden heeft dit story-telling zeker beïnvloed. Sigarenmakers zitten de ganse dag samen rond een tafel en wat doe je dan.....Bovendien waren er een hoop cafés.

Zowel de mannen als de vrouwen in het dorp konden hun ervaringen bloemrijk verbeelden. Vaak was de toon ironisch, relativerend. Fanatisme, in welke zin dan ook, ontbrak. In ontmoetingen, in winkels, op de straat werd er wat afgepraat en werden dorpsgenoten als types uitvergroot en hilarisch beschreven, zelden kwaadwillig, maar meer als in een amusante soap. De toon was gemoedelijk, felheid ontbrak. Dat zag je ook op een heel ander gebied: het voetballen. Eersel leverde doorgaans een aantal technisch heel begaafde spelers, maar waar het bij EFC (de Eerselse Football Club, waar ik ook

nog een paar jaar in meegespeeld heb) aan mankeerde was de ijzeren wil om te winnen. We maakten het te mooi en leden pijnlijke nederlagen tegen veel kleinere dorpen die wel tot het gaatje gingen.

Mijn moeder, die dus van boeren-komaf was, is er nooit in geslaagd om met de Eerselse dorpsvrouwen echt mee te doen, wat haar zeer verdroot. Ome Harrie, tevens vriend van mijn vader, was wel iemand die in beide werelden mee kon. Hij kwam ook in de burger-café's. Maar hij was een absolute uitzondering.

In dit Eersel groeide ik op. De bovenlaag was klein: de burgemeester, notaris, sigarenfabrikant, een paar onderwijzers misschien. Verder was iedereen in mijn ervaring zo'n beetje van hetzelfde. Ik kende geen rijke en arme kinderen. Al zullen er zeker verschillen geweest zijn, die telden niet mee in mijn beleving. De ongekroonde koning van het schoolplein, waarover later meer, Jos Blox (naar zijn moeder vernoemd, hij heette eigenlijk Jos van Sambeek) was een arbeidersjongen en woonde in een klein huisje in de gebr. Hoeksstraat, schuin tegenover ome Willem, de sigarenmaker. Het was een egalitaire gemeenschap waarin iedereen een plek had en waar mensen die nu in een instelling zouden stoppen rustig meededen en zelfs extra kleur gaven aan de gemeenschap, want dat soort mensen is altijd wel goed voor een mooi verhaal. Een paar van die 'afwijkende types' kwamen bij ons regelmatig langs. Zoals de ongeletterde Toontje van Empel, die zijn schooltijd doorbracht met het zetten van schuine streepjes op papier en het vegen van het schoolplein en die als volwassene het leven moeilijk vond en nogal eens in de grootste paniek binnen kwam vallen met de mededeling dat hij zich 'van kant ging maken'. En goed gesprek en een dikke sigaar deden dan wonderen. Of Willem Verspaandonk, een vriend van mijn vader, bekend als dichter, maar zeker ook een heel verdienstelijke schilder. Willem was een mensenschuwe, eenzame man, die alleen bij zijn tante woonde. Vaak was hij in een zwaar-depressieve stemming, gevoelig voor het minste leed. Hij heeft het contact verbroken toen er iets gezegd werd dat hem deed denken dat hij niet welkom meer was, geheel ten onrechte waarschijnlijk, maar zo was hij. Of de doofstomme, die het ook vaak te kwaad had en met name met mijn moeder goed kon opschieten, pratend met armen en benen. De meest schilderachtige figuur was wel 'Driek den Amerikaander' die als hij liep eindeloos

het wijsje herhaalde op de kennelijk inspirerende tekst: 'Ik heb een neef in Canada, in het hartje van Amerika, twee meter lang, twee meter dik, en een kale kop, en een geitensik', waarna hij weer opnieuw begon. Maar vaak trof je hem liggend tegen een slootkant aan, omhoogkomend als hij mijn vader zag. 'Van Woerkum', riep hij dan, waarna een voor ons nogal onsamenhangend maar qua strekking altijd heel dramatisch betoog volgde over wat hij weer had gehoord of meegemaakt. Dus ook Driek hoorde er helemaal bij.

Ik ga nu naar de plekken van 'verdichte ervaring', te beginnen met mijn geboortehuis.

Mijn ouderlijk huis 1947-1951

Wat herinner ik me van mijn allereerste jaren? De indrukken moeten machtig, mogelijk overweldigend geweest zijn, maar veel weet ik er niet meer van. Je snapt nog niet hoe die ervaringen te bewaren zijn, je hebt er geen kastje voor. We wonen dan aan de Postakkers, in een aanbouwsel aan het ouderlijk huis van mijn vader. Dat was kennelijk beschikbaar en vooral: betaalbaar. Het was er klein en knus. Hier zijn de jongens (ikzelf, Martien en Albert) geboren. Tegenover ons lag de jongensschool. In 1951 verhuisden we tot dicht bij de meisjesschool. Dus kwam toen ons Han, Henrice, Marleen en Willemien, vier meisjes op een rij.

De geboorte was een ferme sprong in de ruimte om de wereld te ontdekken, maar was in een ander opzicht een groot verlies. Ik was er een van een tweeling. De ander, die Martien zou hebben geheten, heeft de bevalling niet overleefd. Voor mijn moeder is dit een levenslange en pijnlijke gebeurtenis gebleven. Wie haar destijds zei dat ze niet mocht klagen, want ze had toch een gezond kind, kreeg de wind van voren. Haar was een kind ontvallen, en daar mocht niemand omheen praten. Ook erg was dat dit vermijdbaar was geweest, als de vroedvrouw maar wat beter had opgelet: ze had te laat gezien dat er nog een kind kwam, toen ik al ter wereld was (nog steeds dring ik graag voor). Mijn moeder heeft dit haar nooit vergeven.

Voor mezelf moet de overgang van een constante fysieke band met het broertje in wording, naar de leegte van een wieg zonder een enkel spoor van 'die ander' mogelijk ook consequenties gehad hebben. Dat gemis van die vanzelfsprekende ander: 'Waar is-ie nu?'

Jarenlang heb ik met echte broer Martien, die ruim een jaar later werd geboren, aangezet door mijn moeder, net voor Allerzielen het grafje van de verloren Martien, in een donkere hoek van het kerkhof, mooi gemaakt, waar bij we van de andere graven witte steentjes verzamelden, elk graf kon er wel een paar missen, om daarmee een kruisje te maken voor op het graf. Ons moeder kwam de dag daarna kijken.....

Terug van de dodenakker naar de Postakkers. Wat weet ik daar nog van? Ik heb een beeld van de eettafel, waar ik onder sta. Ik kijk omhoog en zie het zonlicht door een fragiel Chinees theekopje komen. Wonderlijk mooi.

Ik zie mezelf in de zandbak zitten, onder de notenboom, direct achter het huis. De zandbak is met oude vensterluiken afgezet. Ik ben alleen en een beetje verdrietig om ik weet niet wat. Maar ik heb ook een foto van dat ik daar in de zandbak zit en daar kijk ik ook niet vrolijk. Is die foto mijn herinnering? Toch niet, lijkt me. Ik zit in mijn geheugen anders in diezelfde zandbak.

Opvallend is het beeld dat ik heb van een fee-achtige, jonge, slanke vrouw, gekleed in een heel soepele, wijde lange rok. Ze is mooi, lief en elegant. Dat moet mijn a.s. tante Doris geweest zijn, de verloofde van ome Harrie (aan vaderskant). Die ome Harrie was van beroep pianist. Hij woonde bij oma en had een kamer aan de straatkant, waar dwars in de ruimte een grote zwarte piano stond. Ik weet dat ik daar op de grond zat en dat hij begon te spelen en wat er vervolgens voor een enorm, ontzagwekkend kabaal uit dat instrument kwam.

Ik kan niet precies zeggen wanneer ik tante Doris voor het eerst gezien heb. Het kan ook wat later zijn geweest. Zij maakte op mij waarschijnlijk zoveel indruk omdat ze zo totaal anders was dan mijn moeder, een heel aards en fysiek mens. Ik heb een heel positief beeld van mijn moeder, hoe we samen, hand in hand keihard van een zandheuvel afhollen. Dat moet de zogenaamde 'schieterberg' geweest zijn, een relict uit de oorlog of direct erna aan de noordkant van het dorp. Ze heeft een lichte jas aan, haar haren fladderen rond haar hoofd. Ze is jong en sterk..

De wilde energie van mijn moeder was volledig afwezig aan de andere zijde van het huis, bij de Van Woerkums. Daar heerste een vriendelijke kalmte, misschien ook wel berusting. Tante Marietje, daarover later, was ziek en lag meestal in bed. Ome Jan had tbc en werd in die jaren verpleegd in een sanatorium (Berg en Bosch, Bilthoven?). Voor meer levendigheid zorgde ome Kees, die op de zolder kanaries hield, en vooral ome Theo. Dat was wat je noemt een grappenmaker. Maar deze inwonende ooms hadden hun eigen leventje en hielden zich niet veel met je bezig. Oma deed dat wel. Ze was een aardig, rustig mens, die voor mij beschuiten smeerde met daarop een dikke plak peperkoek en veel roomboter om mijn scharminkelijke lijfje wat aan te dikken.

Ik had nog een ander oma. Die stierf toen ik zowat drie was. Ik werd opgetild om in de zwarte kist te kijken, in de voorkamer van de boerderij op De

Voort, waar ome Jan zijn kantoor had. Het is het enige beeld dat ik van haar heb.

Gaandeweg kreeg ik contacten in de buurt.. Kinderen waren er in de jaren na de oorlog genoeg. Ik zie mij een eindje verder op de Postakkers, oostwaarts en aan de overzijde, met een kindje spelen. Dat kindje herinner ik me niet meer. Wel het stoepje, aan de noordkant gelegen, groen van het mos en vochtig-donker, onbehaaglijk.

We verhuizen naar Dijk 33, met een tuin op het zuiden. Een paar zinnen alvast over die periode. Ik herinner me totaal niet meer dat tante Tina en ome Janus, voor kortere of langere tijd bij ons ingekwartierd waren. Dat moet toch zo geweest zijn. Wel weet ik nog goed hoe ik achterop de brommer bij ome Janus lange tochten maakte tot in België, soms met Han Meulenbroeks, een meisje uit de buurt waar ik het wel mee kon vinden.

. Ik ging naar de kleuterschool vlakbij, naar zuster Adriana (nors, stijf) en zuster Josepha (jong en lief). In mijn hoofd zit een krachtig beeld van mezelf in de grote zandbak op de speelplaats en dat we daarna twee aan twee naar een bosje verderop moesten wandelen (de school is weg, het bosje staat er nog) en dat ik toen ineens werd overvallen door een onredelijke, grote droefheid, een diep melancholisch gevoel, dat wel weer verdween maar waarvan ik besepte dat dat kennelijk wél bij het leven, of in ieder geval mijn leven, hoorde. Verder vervaardigde ik op die school met blinkende kleurige reepjes papier vlechtmatjes en muizentrapjes.

Ik kwam later nog regelmatig terug naar het eerste ouderlijke huis op de Postakkers, meestal in gezelschap van onze vader en broer Martien. Ik herinner me met name de bijeenkomsten op de zondagochtend. De meeste Woerken zijn dan aanwezig, tenminste de volwassenen. Wij waren de enige kinderen. Er werd veel gelachen op die momenten. De week werd doorgenomen. Vooral ervaringen met van eigendunk overlopende middenstanders of met iedereen die dacht dat-ie wat voorstelde zorgden voor veel hilariteit. Dat lachen verging die ooms en tantes toen hun geliefde moeder dood ging. De kist stond in de 'piano-kamer'. Ik zal zo'n 7 of 8 jaar geweest zijn. Ik zie ze een voor een met gebogen rug achterom het huis komen. Ome Kees huilde. En ik zie dat ze allemaal de noten onder de boom laten liggen, terwijl ze daar

andere jaren altijd ruzie om maakten. Dus liepen we bij de begrafenis achter de kist op het kerkpad met onze zakken vol noten en met groene handen.

De Voort

De Voort is een gehucht op zo'n twee kilometer van het (nieuwe) ouderlijk huis. Ik ga er vanaf mijn zesde jaar vaak, meestal met broer Martien, naar toe, met de fiets, maar soms ook te voet, over de zandweg, want het is een aardige wandeling door mooi gebied. Op de Voort wonen ome Harrie en Ome Albert. Het ging ons gaandeweg toch vooral om de eerste. Ome Harrie heeft geen kinderen. Die had hij wel graag gewild, erg graag zelfs. Hij heeft een eerdere verkering afgebroken omdat dat meisje dacht dat ze geen kinderen kon krijgen (later kreeg zij dus wel kinderen!). Maar misschien wel mede door die jammerlijke kinderloosheid waren we bij hem erg welkom. Hij had of in ieder geval nam alle tijd voor ons, het was een grote kindervriend. Toen we klein waren zette hij ons op zijn knie en zong hij het wonderschone lied: 'En er ging unnen boer mi pèrden nèr de mert etc. We waren graag bij hem en we konden tussen de middag altijd bij hem en tante Nolda eten, wat we ook meestal deden. Hij betrok ons bij vrijwel alles wat hij deed.

Zo gingen we met paard en wagen - en later met de tractor - naar De Bond (van de Boerenbond) om meel, pootgoed of kunstmest te halen. Hij zette ons wel eens op het paard als dat naar de wei ging of terugkwam. We brachten ook de koeien van wei naar wei, wat voor die koeien heel spannend was, want ze moesten dan over een riviertje De Run, waar ze door de balken van het bruggetje het water zagen. Ze durfden dan niet verder dromden tezamen tot ze halfweg waren en dan stormden ze ineens naar de overzijde. Je kon er maar beter niet voor lopen... We hooïden mee, haalden de rogge van het land, gaven de koeien mangelwortels (door ons zelf gemalen bieten). Zelfs gingen we mee op de gierkar, wat als je er even aan gewend was best lekker rook. Later werd het werk wat serieuzer: we plukten een groot veld boontjes of aardbeien. Daar kregen we dan een paar centen voor, net als de neefjes van tante Nolda die ook meehielpen, maar helemaal apart op het veld zaten. Dat waren dan weer niet de favorieten van ome Harrie: het was geen allemansvriend, dat hadden we snel door. Zelfs heb ik in mijn middelbare schooltijd in de nacht of zeer vroege ochtend nogal eens meegeholpen met het 'rapen' van duizenden mestkuikens, uit hun vieze, stoffige vertrek. Vijf kuikens in je linker, vijf in je rechterhand, zo konden ze met hun tieners in de krat in de

vrachtwagen op weg naar de slacht. Zie ze maar eens te vangen. Eigenhandig maakte je dan nog zo'n honderd dood. Voor dat soort werk kregen we wat maar niet veel geld. Het was toch vooral een vriendendienst. Voor ome Harrie had je wat over. Dat had hij ook voor ons.

Aanvankelijk woonde ome Harrie in het ouderlijke huis van mijn moeder. Dat was een typisch Kempische langgevelboerderij met een grote keuken, een 'mooie kamer', waar zelden iemand kwam, en - direct grenzend aan de keuken - een koeienstal, 's winters warm en gezellig met al die beesten en in de zomer kil en hol. Daarnaast had je weer een schuur met de hoozolders met nog verder wat hokken voor kleinvee en in de uiterste hoek de bedompte, donkere stal, waar het paard stond te dromen.. Iets naar achteren richting tuin kreeg je dan een halletje voor de was, leidend naar een geurige ruimte met een plons-wc, die uitkwam op de gierkelder, waar het overvloedige van de mens zich met dat van de koe mengde. Het was een soort houten kist met gat, dat gesloten werd met een houten deksel met knop. Achter dat halletje lag weer een varkensstal, goed voor duizenden weldoorvoede vliegen, maar ook het tehuis van een stel boerenzwaluwen die met duizelingwekkende snelheid om je hoofd scheerden. Vanaf de keuken ging je naar boven naar de slaapvertrekken, met houten wanden afgetimmerd. Daar logeerden we wel eens.

Voor in het huis, aan de overzijde van de 'mooie kamer, en daarvan gescheiden door een gangetje naar de voordeur, was de kamer van 'ome Jan', de oudste broer van ons moeder. Ome Jan was een verzekeringsagent van de NCB, de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond. Hij was dus duidelijk geen boer maar had 'geleerd'. In die kamer stond een grote typemachine, er lag magisch carbonpapier op het zware bureau, een perforator en een nietmachine, allemaal nogal bijzonder.

Ik moet misschien toch iets meer zeggen over deze buitenbeen: ome Jan. Bij de dood van mijn oma (plus minus 1950) was hij niet bij de testamentaire verdeling van alle bezit komen opdagen. Wel liet hij met een briefje weten dat hij 'zijn deel' wilde plus de boomgaard die naast de boerderij lag. Die kreeg hij ook, maar of daar achteraf blij mee geweest is valt te betwijfelen. Hij moet gevoeld hebben dat hem die boomgaard door de anderen alleen onder druk, met tegenzin, geschonken werd. Zo zagen we hem dus schielijk

(in een detonerende stofjas) aan komen fietsen of rijden (al gauw had hij een auto) en met zijn gereedschap de boomgaard in glippen. Zonder veel plichtplegingen verdween hij dan wat later weer. Het moet een weinig vreugdevol gebeuren zijn geweest en de staat van onderhoud van de boomgaard was dan ook allerbelabberds. De ligusterhaag verwilderde volkomen en groeide 'uit zijn verband', het gras stond kniehoog, de ondergrond voelde klam en vies, overall lag rottend fruit. Opvallend was ook dat Ome Albert en ome Harrie ons geen strobreed in de weg legden als we daar appels, peren of pruimen kwamen wegbietsten. Daar leken ze zelfs wel enig plezier in te hebben. De grote-mensen-wereld zat soms gek in elkaar.....

De oude boerderij blijft ons speelterrein, ook als ome Harrie met tante Nolda naar een eigen houten huisje ernaast vertrekken en ome Albert met tante Dien met hun kinderen het ouderlijke huis gaan bevolken. Er liep in het begin nog een hond rond, Breston, een Duitse herder, met een heel zachtaardig karakter. Ik werd er als klein kind wel eens bovenop gezet (paardje rijden op een hond dus). Breston kwam ook bij ons op de Dijk vrijwel dagelijks langs om ons moeder even te zien. Hij had dan soms een briefje aan zijn nek, met een boodschap van de Voort: de post op vier poten. De reactie schreef ons moeder dan weer op een briefje. Je moest dan niet onderweg met Breston willen spelen: hij was 'in functie' en duldde geen gedoe.

Vanaf dat ome Albert op de oude boerderij zit komen we niet zo vaak meer in het woongedeelte, maar wel in de gedeelde boerderij. We zijn verder helemaal op ome Harrie gericht en hij op ons. Hij is zichtbaar blij als we komen aanzetten neemt ons mee op zijn gang langs schuur en veld. Ons gezelschap montert hem - zo lijkt het toch - op. Als je hem zo van afstand bekijkt is hij niet heel vrolijk en maakt hij een wat onthande, eenzame indruk. Hij sjokt over het erf naar de aftandse kippekooien, die ook al niet veel werkplezier verraadden. Toch kon hij ook in een heel uitbundige bui verkeren en kon je met hem in allerlei gekkigheid terecht komen. Wat dit betreft leek hij - herkenbaar - op ons moeder. De emoties lagen dicht onder de oppervlakte. Als het even wat tegen zat kon hij driftig worden. En zeker als er gewerkt moest worden, in de oogsttijd bijvoorbeeld, was hij soms ongenietbaar. Dan schold hij op het paard alsof die alle onheil bedacht had. Een klein mankement aan de maaimachine maakte hem razend van drift. Anderzijds heeft hij op mij

diepe indruk gemaakt hoe hij reageerde toen het met de oogst verkeerd liep. Het had in augustus zoveel geregend dat de rogge, op schoven in het veld, was 'doorgeschoten' ('schoot', zo heet dat). Er stond gras op, zo leek het wel. We waren al enkele keren naar het korenveld gewandeld en het zag er steeds slechter uit. Bij het laatste tochtje zei hij: 'Nu is alles voor niets geweest'. De rogge was opgegeven, de oogst was mislukt. Stil gingen we terug.

Met ome Harrie heb ik overigens ook een avontuur beleefd wat voor mij slecht had kunnen aflopen. Op een gegeven moment werd het paard ingewisseld voor een tractor. Met die tractor reden we naar de Bond. Ik sta stoer voor in de cabine als hij net bij de Bond een drempeltje over moet en gas geeft. Ik wankel, verlies mijn evenwicht en val uit de cabine naar beneden, kom onder een wiel en ...wordt weer wakker, gezeten op een zak met meel in de Bond. Misschien dat daar mijn gevoeligheid voor tikken tegen mijn hoofd, ook bij het voetballen of bij het duiken in water, is begonnen. Natuurlijk zei ik over dit alles niets tegen mijn ouders. Ome Harrie ging je niet verraden.

We logeerden met de jongens ook wel eens bij ome Harrie en tante Nolda in hun bungalow. Dan sliepen we op een bedompt zoldertje, zonder ramen. Het was er aardedonker. 's Nachts, als het waaide, sloegen de takken van de boom voor het huisje het dak direct boven ons. Heel gezellig was dat niet.

Op de Voort zagen we ook de boerenkinderen van nabijgelegen boerderijen, die bij ome Harrie ook een warm onthaal vonden. Ze heetten Gilsing, van een uit Gelderland afkomstige familie, of Smolders (dat was familie van ons moeder, geloof ik). Ik kan me hun voornamen niet goed meer herinneren. Wel weet ik nog precies hoe we speelden. Wat in het dorp een zeer populaire bezigheid was, voetballen, dat kon hier niet. Of ze de spelregels niet kenden of zich daar niet naar konden voegen (ik denk het laatste) het leidde al na korte tijd tot een hoop geklier en gestoei. Het edele voetbalspel was kennelijk qua sociale discipline wat teveel gevraagd. Liever ging je er mee verstoppertje spelen op de hooizolder van ome Harrie. Je kroop dan diep weg in een holletje met de intense geur van hooi om je heen, wachtende op 'wie hem was' en dat dit wachten maar lang zou duren. Je oren, neus en ogen zaten onder het stof. Toch: mooier terrein om te verstoppertje spelen is er niet.

En helemaal liever ging je met deze kameraadjes vissen in De Run. We

maakten dan twee dammen en lieten vervolgens het water door de stroomafwaartse dam wegvloeien, zodat alles wat leefde tussen deze dammen van ons was. Zo ving we palingen, die we in een emmer stopten en bij Gilsing in de put gooiden. Ik had een vaag idee dat dit voor deze beesten toch niet de ideale biotoop kon zijn, maar zo ging het dus. Ook ving we kleine visjes (stekelbaarsjes of 'piepalinkjes'). Zo nu en dan zwom er een waterrat van links naar rechts over de rivier. Daar waren we aan gewend, maar als we met ons moeder vlakbij gingen pootjebaaieren, het was tenslotte haar terrein, waren die ratten voor onze jonge zusjes wel griezelig. We werden er met het hele gezin op zaterdag trouwens, nu we er toch waren, met zeep gewassen, het kon maar gebeurd zijn.

Het waren mooie plekjes, aan de Run, heel stil: je zag er verder niemand.. En het was water, levende natuur. Er was altijd wel wat te doen. De oevers waren dichtbegroeid met struiken en bomen. Overal vlogen er vogels. Later is de Run opgeofferd aan de vooruitgang, rechtgetrokken en bij de oevers kaalgekapt. Nu is absoluut niet meer te bedenken hoe mooi het er vroeger was.

De jongens van de Voort waren dus van het ruigere soort. We waren eens op de Hertheuvelse Hoef, een gehucht verder. Daar stonden een paar boerenmeisjes waar de Voortse jongens wel indruk op wilden maken. Een van de jongens zwaaiden wild met een zeis in het rond. Met een zeis omgaan konden we allemaal wel, maar dit was wat je noemt zinloos gezwaai. De zeis raakte het onderbeen van een van die meisjes wat een diepe vleeswond opleverde. Ik zie nog het witte vlees dat open lag en daarna het bloed. Direct moest er iemand met de fiets verderop naar een boerderij waar ze telefoon hadden. De dokter kwam..... Gek genoeg geloof ik niet dat we vreselijk op onze kop kregen....

Ik herinner me de zomers op de Voort vooral als heet, stoffig (er lag nog geen verharde weg) met een grote zon boven ons en met onze onafscheidelijke overall afgestroopt over onze kleffe onderbroek. Zo was het natuurlijk niet altijd. Ik had het al over de misoogst van ome Harrie, dankzij het natte weer. We gingen ons als het bleef regenen danig vervelen, je kunt niet een hele dag in het hooi verstoppertje spelen. Dan zaten we in de 'schoop', de open schuur waarin alle landbouwwerktuigen op wielen stonden: de platte kar, de

hoge kar op twee grote wielen, de maaimachine, en verder alles wat daarbij hoorde, de eggen en ploegen. De regen roffelde op het zinken golfplaten dak, de wind blies koud om ons heen van over de vlakke, en we zaten op de ijzeren stoel van de maaimachine, waar je nog wat op kon 'tjoepen' en verder op alles wat ons wilde dragen... en keken mistroostig voor ons uit, naar hoe de regen brobbeltjes in de plassen maakte. We raakten zogezegd in een melancholische impasse. We spaken nauwelijks. Op fietsvakantie later heb ik starend naar de regenschermen vanonder een boom of - vergelijkbaar - in een boerenschuur nogal eens aan deze vroegere landerigheid teruggedacht.

Als de zomer vorderde kwamen er peertjes aan de bomen, suikerpeertjes. Die gebruikten we tegen de dorst, we maakten er in onze mond perensap van. We raapten ze uit de boomgaard van ome Jan of uit de grote kippenren tegenover de boerderij, waar ze tussen de stront lagen. Zo bouw je wel anti-stoffen op. We aten in mijn herinnering tientallen peertjes per dag, je kreeg er niet genoeg van.

Overigens mochten we toen we iets ouder waren bij die kippekooien ook op de ratten schieten, die het op de kleine kuikens ('pielekes') voorzien hadden. Je vroeg dan om de buks en die kreeg je, en met genoeg. De een moest dan in de eerste kippenkooi herrie maken. De ratten sprongen dan een voor een door de lucht naar de vlakbij gelegen tweede kooi. Wij stonden eronder en schoten ze... niet uit de lucht, want dat ging niet. Wel wisten we dat eenmaal aangeschoten ratten niet lang meer hadden te leven en aan de infectie bezweken. Uit het oogpunt van dierenwelzijn is dit misschien discutabel, maar wat te denken van vergiften, zoals nu nog vaak gebeurt. Wij zijn niet aardig voor ratten, maar zij ook niet voor ons. Ze moeten van die lieve kuikentjes afblijven. Wanneer precies krijgen dieren de doodstraf? Toch al snel, dacht ik.

Over de Voort valt heel veel meer te zeggen, maar dit is toch al wat. Ik zie me met broer Martien naar huis lopen, van telefoonpaal naar telefoonpaal, om zo gesprekken af te luisteren. Zo nu en dan dachten we echt iets te horen. We gingen over de Heibloem, een klein gehuchtje halfweg, en langs de boerderij van Mie Heks, die even van de weg af lag. Mie Heks was, de naam zegt het al, een 'kwaaië vrouw', die om niets in woede uitbarstte. Gelukkig was ze vaak binnen. Dan kwamen we langs het boerderijtje van Nol Maas en

langs het huis van Jan Castelijns. Dat wordt de plek waar ik het nu over wil hebben.

De Kapelweg

Het groepje van de Kapelweg bestond uit Jan Castelijns en zijn jongere broer, waarvan ik de naam niet meer weet, uit Nol Maas (de 'Witte Nol' vanwege zijn spierwitte haar) en zijn jongere broer Henk. Soms kwam daar Louis van Mol nog bij, die een eindje verderop woonde. Of Tiny Tops, van de boerderij tegenover ons huis op de Dijk. Ik ging naar dit groepje wederom meestal met broer Martien, die daar – net als ik – leeftijdsgenoten vond, zeg maar de tweede lichting. Jan Castelijns was een beetje de leider. Hij was de sterkste, en dat telde, maar verder ook een plezierige jongen, rustig, open, en eerlijk. Hij had overwicht.

Wat deden we met dit groepje? Wel eens voetballen, maar daar ging het toch niet om. Liever speelden we verstoppeltje. De ideale omgeving daarvoor lag precies achter het huis van Castelijns. Vader Castelijns, een bedaarde man, was opzichter bij Gemeentewerken en hij woonde als het ware op het werk, waar alle materiaal was opgeslagen. Dat was ons speelterrein en daar liet hij ons volledig onze gang gaan. Dus hadden WE ter beschikking: enorme cementen buizen, voor de riolering, allerlei soorten bakstenen, zand en grind. Het hele perceel lag vol met speelgoed, als je het door jongensogen bekeek. Een beetje terzijde stond een ronde, golfplaten loods, omzoomd met berkenbomen. Legio plekken dus om stiekem weg te kruipen. Dan zat je hoog in een berkenboom, achter de loods met een fel kloppend hart te wachten om niet gevonden te worden.

Maar dit groepje was voor mij toch vooral een cowboygroepje. We hadden dus zoals cowboys betaamt een eigen hut daar op het terrein, en soms zelfs een onderaardse behuizing, voor extra veiligheid, met voor noodgevallen echte waterleiding, gemaakt van materiaal dat we in de buurt vonden. Dit was ons 'kamp'. Maar net als echte cowboys trokken we er vaak op uit. De bewapening bestond uit een goed werkend klapperpistool, een heus (en scherp) dolkmes in lederen etui voor aan de riem, een soepele eikenhouten boog met peilen en in het seizoen, als de elzenproppen rijp zijn, een proppenschietter. Incidenteel een katapult.

Van de goede Sint hadden mijn broer Martien en ik een echt cowboypak gekregen, met een perfecte cowboyhoed (gemaakt van een oud vilten hoedje

van mijn moeder, gestoomd en over een bloempot gehangen), een cowboybroek met franje, een prachtig cowboyhemd (van bruine batikstof die ik heel mooi vond), een cowboyvest, ook weer met franje, en een riem met holster voor het pistool. Toen wij dat pak gekregen hadden liepen we zonder jas door de Gebr. Hoeksstraat en door de Kerkstraat weer terug, opdat iedereen maar wist dat vanaf nu de buurt veilig zou zijn. We werden achterna gekeken door ons moeder wiens werk dit natuurlijk allemaal was geweest.

Als ons groepje het wilde westen zocht gingen we meestal naar de 'Eerste Kloostermast' waar we lange tijd ook een hut hadden. In mijn borstzak zat de filmfoto van de gevreesde Roy Rogers (bij ons 'Rooie Roogers') op zijn paard. Dat was ik dus. Ik heb nog steeds een ingelijste foto van deze geweldenaar in mijn kamer. De 'Eerste Kloostermast' was inderdaad een mast (= dennen)bos, L-vormig, doortrokken met sloten, wat dus loopgraven werden. We deden daar wat cowboys dan wel doen. Zo beschoten we elkaar met propenschietters, met als groot voordeel dat de munitie weelderig aan de elzenbomen vlakbij groeide en ook de 'hardware', het kanon dus, in de vorm van een vlierbessenstruik, direct bij de hand was. Het betrof een oeroude struik, die op een hoek aan de rand van het bos stond. Toen mijn vader en ik daar eens langsliepen zei hij dat hij in zijn jeugd jaren daar ook zijn geschut had gehaald.

Het vervaardigen van het schiettuig was een belangrijk onderdeel van het cowboy-zijn. Je sneed, of liever zaagde eerst een stuk vlier van zo'n 25 cm af. (ik heb dat eens onvoorzichtig gedaan waardoor de zaag - nog steeds zichtbaar - in mijn linkerduim terecht kwam; ik haastte me naar De Voort waar tante Nolda er een plens jodium op deed, zodat deze cowboy van zijn graatje ging...). Als je de vlierpijp had afgezaagd moest je het merg binnenin verwijderen. Dan ging je naar de timmerman op de Voortseweg en vroeg je om een 'zesduimer' (het zal meer geweest zijn maar de timmerman wist dat wel). Vervolgens werd deze grote spijker in een rond stuk hout geslagen. Je ging dan naar een elzenboom en laadde je zakken vol met elzenpropjes, de kogels. Eén kogel werd met het spijkerblok vanaf de buik naar achteren geduwd. De andere werd er voor ingeslagen met het blok. En zo kon je schieten. Het was een soort luchtdrukkanon, met een typisch geluid. Mijn vader noemde de vlier 'klappijpenhout': dat soort geluid dus. Of je een proppenschutter was

kon je aan je vingers zien. Die zagen binnen de kortste tijd helemaal groen. Je overall trouwens ook. Het mocht allemaal.

We hadden ook pistolen met elastiek. Die konden gemaakt worden met zand opgevuld luciferdoosje, omwikkeld met repen doorgesneden fiets-binnenband, waarna je met twee wasknijpers de greep en de loop van het pistool maakte. Je spande dan weer een reepje binnenband over de loop met aan de achterkant een kersenpit tussen wasknijper en doosje. Je drukte de onderkant van de greep naar voren en hup daar vloog de kersenkogel. Je kon dit pistool ook upgraden door een groter stukje hout en dito loop en greep te maken met reepjes binnenband van een brommer.

Zo maakten we zelf ook bogen, van eikenhout liefst, met afgeschilde pijlen uit een ligusterhaag. Of katapulten met stukjes leer in het elastiek of heel gevaarlijk - van ijzer met krammetjes, die je maakte door ijzerdraad in stukjes af te knippen en om te buigen. Daarmee kon je een mus van het dak af schieten (ik deed dat nooit). Ons werd geleerd niet op elkaar te schieten met dit tuig, om ogen te sparen.

Het zelf maken van speelgoed ging veel verder. We maakten hoepels van oude fietswielen, bij de smid verkrijgbaar, en een licht gebogen stokje, dat met kaarsenvet ingewreven moest worden. Het ging om de snelheid, we hadden races door het dorp heen, maar ook om behendigheid: je kon zo'n hoepel ergens overheen laten springen. Op de harde weg maakte een hoepel een heel apart geluid, zingend-rinkelend.

Met dit groepje maakten we ook vliegers. Ondenkbaar was dat je die kocht. In die vliegerfabricage hadden we drie niveaus. Eerst, in de lagere klassen waren het vrolijk dansende windscheppers, een simpele ruit met een enkel touwtje als toom. Plus de staart natuurlijk. Dan kwamen de brommers, zeskantig van dunne latjes gemaakt, weer van de timmerman, omspannen met vliegertouw met daarbinnen fel gekleurd vliegerpapier, met een rijtje getande reepjes bovenin, die voor het bromgeluid zorgden. Dat waren veel stabielere vliegers die je hoog in de lucht kon zetten, als je maar veel vliegertouw had, en waar je over dit touw papieren 'boodschappen' naar toe kon sturen. Die brommers werden steeds groter, zodat we van de weeromstuit in de vijfde klas weer overgingen naar juist hele kleine vliegertjes, van twijgjes uit de ligusterhaag en met heel dun slagerspapier. Die vliegertjes zette je met

naaigaren hoog in de lucht, zover dat je ze zowat niet meer kon zien. Dat was dan ook de opzet.

De grootste pret ontstond als er een grote vlieger per ongeluk of expres losraakte en 'eruit naaide', er vandoor ging. Dan zette iedereen zijn (meisjes vliegerden niet) vlieger met het haspel in de grond vast en holde achter de gevluichte vlieger aan. Die kon je dan tot in de bomen van het kerkhof, een eind verderop, terugvinden. En dan moest ie weer naar beneden. Sensatie!

Het vliegerveld lag net achter de gemeentewerf, en we begonnen te vliegeren als de rogge net van het veld was, zodat je ook de stoppels nog kon gebruiken voor in de staart van de vlieger.

Vlakbij Castelijns, aan de Kapelweg, lag ook het boerderijtje van 'witte Nol', prominent lid van de club. Zij hadden een geit in huis, naast de keuken, wat je kon horen maar vooral ook kon ruiken. Voor het huis lag een sloot waar je aan de kant allerlei eetbare planten kon vinden, zuring en een klein licht-hartvormig plantje waar ik nogal gek op was. In de sloot aan de overzijde van de weg vingden we salamanders en in de tuin achter hun huis hagedissen, die hun staart loslieten als je ze pakte.

We kropen ook wel eens door de heg van de familie naar het kloosterterrein dat erachter lag. Daar werden kinderen opgevangen die om de een of andere reden moesten aansterken. Die noemden we de 'koloniekinderen'. We speelden clandestien op hun luxe speeltoestellen, een soort draaimolen die je met een ring in het midden zelf aan de gang moest krijgen, schommels, wippen etc. Maar de echte attractie lag of beter zat in een bosje vlakbij, op een bakje. Het was Allegonda, een al wat oudere vrouw. Die werd verschrikkelijk kwaad als ze ons zag en kwam dan ziedend op ons af zodat we weer snel door de heg terugkropen ...

Kwaaiemensen moeten gepest worden, dan komen ze pas goed tot hun recht. Aan de ander kant van de Kapelweg lag het veld van de al genoemde Mie Heks. Het spel was simpel. We beklommen op het veld de grote hooiberg. Mie Heks zag dat natuurlijk en stuurde haar man, waarvan ik de naam kwijt ben, op ons af. Die kwam boos aangesneld en schreeuwde dat we als de bliksem van die hooiberg moesten afkomen. Helaas, voor Mie Heks waren we bang maar niet voor hem. We bleven rustig zitten tot hij met zijn oude

beentjes (het was bovendien maar een klein manneke, Mie Heks was veel groter) de ene zijde van de hooiberg beklom, wat voor ons het sein was om er aan de andere kant af te springen en het op een lopen te zetten.

Er waren dus ook minder vriendelijke mensen in Eersel. Dat merkten we wederom toen we eens met onze club doorliepen van de 'Eerste Kloostermast' naar de 'Tweede Kloostermast', drie kilometer van huis, naar links, een beetje van de Bokseheiseweg af. Dat bosje was moeilijk bereikbaar, je moest een wei oversteken en daar stond wel eens een stier. Even terzijde; wij gingen met het gezin daar wel eens bosbessen plukken. Zonder zich te bedenken zei mijn moeder dat ik links van de stier over het weiland moest hollen. Ik ging, de stier kwam achter me aan, maar ik haalde het en mijn moeder stak met de rest inclusief mijn kleine zusjes snel rechts over: nippertjeswerk.

Goed, we bereiken met onze club ons doel. Het bos is stil en afgesloten. Er loopt een riviertje doorheen en daar was het om te doen. We willen dat afdammen en gebruiken daar grote plaggen voor die we een eind verder uit het bos halen. Als we met die plaggen in de weer zijn, op en neer lopend, kijk ik tot mijn grote schrik ineens in de loop van een echt geweer, dat vanachter een boom steekt, in de handen van een verder onzichtbare man. Ik verstijf ter plekke, sein naar de anderen, zonder veel woorden, dat er iets vervelends aan de hand is en we maken dat we weg komen, wat wellicht precies de bedoeling was. Maar het kan ook dat hij ons lekker wilde laten schrikken, wat helemaal lukte. Zoiets hield je wel even bezig. Toch zei je er thuis niets over.

Dat gebeurde ook niet toen ik met Tiny Tops, de overbuurjongen, van Castelijns terug naar huis liep. Het was in de winter, in het schemerdonker, dus zeg maar rond 5 uur. Boven onze hoofden zagen we een grote rode schijf of schotel, die van achter naar voren langzaam door de lucht gleed en zo boven de winkel van Meulenbroeks, naast de boerderij van Tops, verdween. Zeg nooit dat vliegende schotels niet bestaan. Ik heb er zelf een gezien....

Terug naar het begin: wij waren een cowboyclub. We hadden ons vast kamp op de werf bij Castelijns, maar ook verder weg altijd wel een stekje, of zoals we dat noemden: een hut. Ik noemde al de Eerste Kloostermast, daar was ons buitendorpse kamp. We hadden ook wel eens een schuilhut dichterbij in de buurt, in een sloot, ik dacht tussen de Voortseweg en de Bokseheiseweg.

Andere 'bendes' hadden hun eigen schuilplek. Voor ons was het zaak uit te vinden waar, dan konden we die misschien wel 'indonderen'. Ik kan me een verkenningstocht herinneren richting Vessem waar we in een jong dennenbos de hut ontdekten van de bende van Jos Blox, een middelmatige leerling binnen de schoolmuren maar de ongekroonde koning op het schoolplein en de onbetwiste leider van de grootste bende van het dorp. We zagen hoe slim Jos het had aangepakt. Zijn hut lag middenin het bos, met vluchtroutes naar alle kanten, die niet rechtdoor het bos liepen, maar op het laatste stukje een kronkel maakten, zodat ze van buitenaf onzichtbaar waren. We durfden er niet goed in, tot aan de hut zelf. Jos kennende zou er zeker iemand op de uitkijk staan...

De rivaliteit tussen de clubs moest wel tot confrontaties leiden. Hoe het gegaan is weet ik niet meer maar op een gegeven moment was er een treffen gepland tussen de bende uit de Woningbouw (de Willibrorduslaan, met rijen arbeidershuisjes) en onze club. Op dat moment was een iets oudere, goedaardige jongen uit de buurt onze leider, ik weet zijn naam niet meer. Misschien had hij de confrontatie afgesproken. Dat heeft hij dan geweten. Wij staan op de oprit van de werf bij Castelijns en zien tot in ieder geval mijn schrik een flinke compacte groep van Woningbouwers beslist en met ferme tred op ons af komen. Ze zijn allen voorzien van flinke bonenstaken, die als een woud boven hen uitsteken. Als ik in een schilderij van Van Eyck een groep lancieniers zie krijg ik onmiddellijk dit beeld terug. Ik moet er bij vertellen dat de jongens uit de Woningbouw doorgaans een stuk ruiger waren dan wijzelf.

Over het gevecht kan ik kort zijn, want dat was zo voorbij. Ik kan me niet herinneren een heldenrol vervuld te hebben. Ik herinner me beter hoe het eindigde. Toen eenmaal besloten was dat wij verloren hadden moesten we boeten en vernederd worden. Hoewel, wij... het ritueel hield in dat onze hoofdman, en alleen hij, op de grond lag en voor straf een regenworm moest opeten, wat toch volgens de Conventie van Genève absoluut niet kan. Het vreemde was dat wij daar allemaal omheen stonden, ook wij dus! Ik voelde me beschaamd en machteloos, maar was anderszins blij dat ik daar niet lag.

De club hield op te bestaan in de tijd dat ik naar de middelbare school ging. Ik dacht dat Jan Castelijns naar de Mulo ging en later naar de Kweek-

school (de PABO). De anderen gingen naar de LTS? Ik weet het gewoon niet
We zagen elkaar zelden meer.

Huize Sonnevanck

Aan de noordoostkant van het dorp, aan de Nieuwstraat liggen een paar prachtige oude huizen, kolossaal van afmeting en zeer slijk van uiterlijk. Een daarvan is Huize Sonnevanck, een dokterswoning maar ook het tehuis van de dokterskinderen Hein en Janus Corsten, waar broer Martien en ik nogal eens gingen spelen. Dat gebeurde alleen in de vakanties want door het jaar heen zaten ze, vanaf de tweede klas ongeveer, op kostschool. Dat lot deelden ze met de broertjes Wintermans, Erik en Paul, een paar huizen verder, zoon-tjes van de fabrikant Adriaan Wintermans, de werkgever van onze vader (van de sigarenfabriek 'Henri Wintermans': Henri was de vader van Adriaan; we zagen hem met zijn spierwitte haar nogal eens in het café, waar hij een vast met sigarenrook omhuld kaartclubje had). Even verderop woonde de notaris en daar het zoontje van, die we verder niet veel zagen, zat ook niet op de gewone dorpschool. Die 'rijke jongens' hadden onderling wel contact en als we bij de Corstens waren was daar ook regelmatig Erik Wintermans.

Dus aan het begin van een vakantie reden we met de fiets de oprijlaan in van Huize Sonnevanck, om de dokterspraktijk heen naar de achterzijde van het enorme huis. Daar lag een bijkeuken, en vervolgens een grote keuken. Als je die door was kwam je in de hall en kon je naar een eerste grote zitkamer, waar aan de achterzijde een grote vleugel stond (de dokter had les van ome Harrie). Dan kwam je in een lichte serre-achtige kamer en dan pas in het eigenlijke domein: de kinderkamer. We speelden dus vaak binnen! Nogal bijzonder. Zelden kwamen we bij een ander in huis en zij ook niet bij ons. Maar hier wel dus.

In die zonnige kinderkamer stond een piano, waarop Hein en/of Janus heuse menuetten van Mozart speelden, wat op mij wel de nodige indruk maakte. Verder was er allerlei speelgoed en ook een grote langwerpige tafel, waar je op kon tekenen of kleien. Er liep zelfs een kinderjuffrouw (niet hinderlijk) rond. We deden er allerlei spelletjes. Ze hadden ook monopoly.

Achter het huis lag een groot grasveld, waarop we sporadisch voetballen. Erg sportief waren de Corstentjes niet, in tegenstelling tot Erik Wintermans die, al voetbalde hij met ons vergeleken niet vaak, toch heel goed kon voetballen. Erik was een buitengewoon sportieve, atletische jongen, die alles kon

waarbij je je moest bewegen. Hij deed dus wel eens mee. We gingen met hem ook regelmatig naar het nabijgelegen bos, vergezeld van zijn hond, een Schotse Colley. Ook al zoiets merkwaardigs: welke jongen had nu een eigen hond? Een hond hoorde normaal bij een huis maar was van niemand.

Aan het huis was dus een dokterspraktijk verbonden en het stonk er bijgevolg overal naar ether, ook in de grote woonkamer. Daar mochten we wel eens grammofonplaten draaien, dat kenden we thuis nog niet: Beethoven cum suis, zware muziek, passend bij de wat gedempte sfeer die er heerste, met weinig vrolijkheid of uitbundigheid. Ik had ook toen al wel het idee dat wij daar zo welkom waren omdat we wat leven in de brouwerij brachten en de lethargische stemming wat opvrolijkten. Wij hadden altijd wel ideetjes.

Ik herinner me een ritje met de Mercedes van de dokter naar zijn jongere broer in Hapert, ook huisarts. Het was koud, ongezellig maart-weer, maar ook de stemming was vlak, alsof alles stilstond. De dokter-broers gingen vormelijk met elkaar om, anders dan wij gewoon waren. Het mee mogen rijden in zo'n grote auto maakte veel goed. Later, toen het hem financieel kennelijk minder voor de wind ging, heeft vader Corsten de Mercedes verruild voor een gruwelijk NSU-Prinz autootje, een herriemakertje eerste klas, wat we als een wel erg demonstratief gebaar opvatten, alsof hij wilde aantonen dat een dokter zich heel hard voor de gemeenschap moest uitsloven, terwijl daar maar weinig verdiensten tegenover stonden. We vonden het maar raar.

Vader Corsten had wel een soort humor, maar dan van het cynische soort. Hij was toch vaak in een vrij slecht humeur, en nogal eens snauwerig. Daarentegen was de moeder, waar we verder nauwelijks contact mee hadden (zij moest in de praktijk meehelpen) weliswaar nogal gereserveerd maar toch heel vriendelijk. Later, zo rond 1962, toen ik 15 jaar of zo was, heb ik met haar nog wel eens gesproken. Ik kan me dit gesprek nog goed herinneren. Het ging over insecten en de bedreiging die daar van uitging voor de hele wereld.....

Ik beschrijf deze plek, Sonnevandijk, niet als een hemels gebeuren. Dat was het ook allerm minst. En toch heb ik er goede herinneringen aan. De beide jongens Corsten waren aardig, ze zagen ons graag komen en er heerste toch een bepaald soort weldadige rust. Het enorme huis, met dito tuin, was een belevenis op zichzelf. We kwamen er meestal een paar dagen achtereen en

gingen dan weer onze eigen gang.

Ik ben het contact met hen volledig kwijtgeraakt. Met Erik Wintermans ben ik op de Middelbare school nog wel opgetrokken. We luisterden bij hem thuis naar rock plaatjes van Elvis. De moeder van Erik, slank en met mooie zwarte haren, was een lieve vrouw. Ze zag eens mijn nieuwe zilverblauwe jekker en zei dat die mij goed stond. Waarom onthoud je zoiets? Het was een heel wat blijer en vlotter gezin dan dat van Corstens. Erik is huisarts geworden en heeft in Afrika gewerkt en later ook in Eersel. Broer Paul heb ik nog wel eens ontmoet. Die heeft het grote Forum-gebouw in Wageningen ontworpen. Van Hein weet ik niets.

Het voetbalveld

Als ik slecht in slaap kan komen verbeeld ik me dat ik op het voetbalveld sta, ergens rechts op het middenveld. De wedstrijd begint, ik krijg de bal en strooi met geniale passes, waardoor we de ene goal na de ander produceren en we iedereen in extase brengen. De fascinatie voor het voetbalspel is een product van mijn kindertijd waarin ik veel, heel veel en graag, heel graag gevoetbald heb.

Vlakbij huis in de Schoolstraat lag een flink stuk grond braak, vlakbij het kerkpad. Daar paste ons voetbalveld, met echte doelpalen, gemakkelijk in. Het veld was gemakkelijk te herkennen. Het hield op daar waar er gras groeide, en daar ging de bal dus 'uit'. Het 'veld' was een keiharde vlakke, waarop elk sprietje ten dode was opgeschreven, zoveel werd erop gevoetbald, vooral door jongens uit de buurt, de gebr. Hoeksstraat en de Willibrorduslaan, alias de 'Woningbouw'. Het waren jongens van allerlei leeftijden, van jong tot wel 30 jaar. Met dezelfde passie.

Prominent en altijd aanwezig waren onze neefjes Kees ('zwarte Kees'; ik was 'lange Kees'), Harrie en Willeke (allen van ome Willem). Het voetbalterrein grensde aan hun achtertuin. Het waren zeer beweeglijke types, en buitengewoon lenig. Harrie zag ik eens tot mijn stomme verbazing met een boonstaak over de waslijn in hun tuintje springen. Ze waren voor het voetballen geboren, zo leek het. Dat vonden ze zelf ook, want ze deden niets anders, ook toen ze later op de HBS misschien soms wel eens wat beters hadden te doen. Die school werd dus een mislukking, wat niets met hun talent te maken had: het ging hen simpelweg meer om loop- dan om leervermogen. Ze waren razendsnel, technisch zeer begaafd en mateloos gemotiveerd. Ook bij ome Willem ging het steeds over 'den voetbal', al hield hij ook duiven, en deed hij mee met wedstrijden, zonder veel succes overigens. Ik zie hem nog op de zondagsochtend heel lijsig op een oude damesfiets en op zijn pantoffels naar de markt fietsen, met zijn net teruggekeerde maar toch altijd wat vertraagde duiven achterop. Veel decorum was niet aan hem besteed. Bij zijn zonen ging alles heel wat sneller. Zoon Willeke heeft nog bij PSV onder contract gestaan en heeft jarenlang in de Belgische eredivisie gespeeld. Je kon hem zowat elke zondag op de TV zien schitteren. Zijn kunsten had hij dus

op dit voetbalveld geleerd, in eindeloze partijtjes.

Toen ik zes jaar werd kreeg ik mijn eerste voetbalschoenen, met leren doppen, die regelmatig bij de schoenmaker vervangen moesten worden. De leren bal kwam wat later, als cadeautje van tante Paula bij mijn eerste communie. Tante Paula was getrouwd met mijn peetoom ome Jan, die, al woonde hij in dezelfde straat, zo goed als nooit langskwam, misschien omdat hij slecht met mijn moeder op kon schieten, of omgekeerd. Tante Paula was dus op de perfecte gedachte gekomen om ons een voetbal te geven, maar de uitvoering was minder gelukkig. Het was een zogenaamde veterbal: een gummi blaas met ventiel ging in het leren omhulsel en dit werd met veters dichtgetrokken. Het resultaat was ook toen al voor onze begrippen inferieur: de bal werd al snel ei-vormig, als bij een rugbybal, iedereen wist dat. Al snel hadden we hem kapotgevoetbald, zodat onze ouders er moeilijk onderuit konden om ons een 'echte' voetbal te geven, zonder veters dus. Die hadden we een jaar later nog toen tante Paula weer eens op bezoek kwam. Ze zag ons bij het huis voetballen en zei triomfantelijk hoe fijn het toch was dat we zoveel plezier beleefden aan haar cadeau-bal. Ik herinner me nog scherp het moment waarop we besloten haar die illusie te gunnen. We knikten braaf: 'Ja, daar hadden we veel plezier van'.

Het voetballen verliep volgens een vast stramien. Eerst werd er wat op één goal gepingeld, maar als er voldoende jongens bijeen waren kozen twee jongens om beurten hun team. Dan begon de wedstrijd. Kwam er iemand van buiten aanlopen dan kwam die vanzelf bij de partij die achter lag. Gingen er jongens weg dan werd dit verlies naar evenredigheid gecompenseerd en gingen en een paar spelers 'over'. De oudste voetbaljongens traden op als regelaar bij grof spel (wat weinig voorkwam) en bij corners ('drie corners pinnantie' was het vaak). Het ging allemaal vanzelf.

De spanning van zo'n partijtje voetbal is voor outsiders moeilijk na te voelen. Het zwenkt steeds tussen voorspelbaar en onvoorspelbaar ('de bal is rond'), tussen wat je als eenling kunt en wilt en wat goed voor het team is, tussen kracht en behendigheid en tussen mooi en effectief. Nooit wist je vooraf wat er zou gebeuren en nooit was een partijtje bij voorbaat beslist al scheelde het als je een van de broertjes Van Woerkum (van ome Willem dus) bij jouw team zat.

Ik speelde altijd rechts, rechtsback, rechtshalf of rechtsbuiten, al was ik redelijk tweebenig. Mijn sterke punten waren, behalve mijn enthousiasme, mijn snelheid (ik kon nog wel eens iemand passeren) en een redelijk schot. Zwak was mijn kopkracht. Misschien ook door het tractor-ongeluk was koppen een beetje pijnlijk. Ook had ik weinig overzicht. 'Je gaat het pas zien als je het door hebt', zei Cruyff, en dat had ik dus niet. Ik dacht altijd bij een pass dat die perfect zou zijn als die ander maar even een bepaalde kant uit zou lopen. Alleen, dat deed die ander dan niet (in mij dromen juist wel!).

Heel slecht kan ik toch niet gespeeld hebben. Op de HBS speelde ik bij toernooien, bijvoorbeeld in Eindhoven, in het schoolelftal. Broer Martien, die mijn voetbalpassie deelde, had meer overzicht en bovendien kon hij ook echt goed keepen. Hij werd eens gekozen in een team, waar ik mezelf graag zag spelen. Dat vond ik toen als oudere wel vervelend. Maar eerlijk is eerlijk.....

We voetbalden dus meestal, direct uit school en 's zomers direct na het eten op dit veldje aan de Schoolstraat. Maar er waren meer van die veldjes. Bij smid Colsters aan de Nieuwstraat, daarachter op een geëgaliseerd veldje tegen de bosrand, een hele mooie plek, en tegenover de andere smid Van den Hurk op de Dijk, en op de speelplaats van de meisjesschool, waar we natuurlijk op gewone ('Robinson') schoenen speelden, wat trouwens thuis nooit een probleem was. Bovendien gebruikten we het officiële speelveld van EFC, de Eerselse Football Club. Dat lag wel wat afgelegen, op de Rosheuvel. Daar stond tegenover dat ze daar wel een waterpomp hadden. Natuurlijk mocht je op zo'n veld als snotneus niet voetballen, maar de handhaving was ook hier het grote probleem. Ik herinner me een snikhete zomerse dag, als we daar met een afgerolde overall aan het spelen zijn, op één goal, want anders was het veld niet te belopen. We hebben allemaal een literse melkfles bij. Op gezette tijden laten we die onder de pomp met koel water volstromen, waarna we ruggelings op de grond gaan liggen en de hele liter achter elkaar in onze dorstige lijven klokken, waarna het spel wordt hervat.

Op datzelfde veld zagen we dus ook het echte EFC voetballen. Maar we waren ook vaak bij uitwedstrijden, waar onze vader een verslag van moest schrijven, objectief natuurlijk, voor het Eindhovens Dagblad. Dan wandelden we samen het veld rond, in de rook van goedkope sigaren en maakten we ons vrolijk over het ongebreidelde fanatisme van de lokale supporters. In de

Weebosch, een echt boerendorpje met dito pastoor schreeuwde de gezalfde naar hartenlust mee. Het technisch begaafdere EFC verloor meestal van deze beenbrekers.

Mijn vader schreef het verslag van de wedstrijd in de vroege avond en bracht dat in een envelop meestal te voet naar de bus naar Eindhoven, waarna de chauffeur het persoonlijk bij de krant afgaf (daar kwam hij toch net langs). Later kregen we telefoon en ging het mondeling. Daar heb ik het spelen van geleerd, want de namen van de goalgetters moesten uiteraard correct in de krant. In de middelbare school heb ik mijn vader als sportjournalist wel eens vervangen. Tot mijn teleurstelling was in mijn verslag de volgende dag in de krant een hoop 'verbeterd'. Vreemd.

Ik heb in mijn HBS-tijd nog wel zo'n vier jaar voor EFC gespeeld, met de jongens die ik van de lagere school kende en die nu meestal op de LTS zaten. We aten dan vroeg op de zaterdagse speeldag, erwtensoep bij voorkeur en dan ging het gebeuren. Wat een spanning als je voor de aftrap kleumend op het veld stond en alles nog open lag. Mijn hoogtepunt was zonder twijfel een overwinning van 6-0, waarbij ik er - uit alle standen - zeker vijf in schoot. Ik werd 'ontdekt' en mocht de week erna, zo stond op het opgehangen briefje bij het voetbalcafé, bij de oudere jongens meespelen, in de middenlinie, wat me dan weer heel wat minder goed afging, natuurlijk weer door dat gebrek aan overzicht.

Flauw waren we niet. Ik herinner me een uitwedstrijd in Hoogeloon. Het sneeuwde licht. Zou het doorgaan? Zeker ging het door. We fietsen in de al dichter wordende sneeuw naar Hogeloon, speelden in de vlokken onze wedstrijd en reden weer terug. We waren ook onvermoeibaar. Als ik net gespeeld had en bij een elftal een speler gemist werd vroegen ze me wel eens of ik nog een wedstrijd wilde spelen. Graag!

Maar dit is niet meer de kindertijd al voelde ik me op het veld redelijk kind. Terug naar die vroegere jaren.

De Rosheuvel

Vanaf de tweede klas van de lagere school was ik lid van de padvinderij, eerst van de welpen, toen van de verkenners. Broer Martien volgde een jaar of zo later. Onze Albert weer wat later, dacht ik. Elke zaterdag waren we daarvoor

op de Rosheuvel, vlak bij het voetbalterrein. Daar stonden, verspreid, twee blokhutten, helemaal met houten paaltjes opgetrokken en voorzien van een rieten dak. Later kwam daar nog een zelfgebouwd natuurstenen gebouwtje bij, waar de voortrekkers hun domicilie hadden. Zover ben ik nooit gekomen.

De welpen. Ik moet nog zeven geweest zijn toen ik daar bij kwam. Je kreeg een groene wollen trui met een geruite das in de clubkleuren en een met gele ribbels versierd groen petje. De das werd dichtgeknoopt met een elastiekje, de huls van een luciferdoosje, een leren riempje of -veel stoerder- met een hol stuk bot. De hele groep tezamen heette een 'horde', die weer ingedeeld was in 'nesten', geleid door een 'gids'. De blokhut was zo ingedeeld dat we er ook konden slapen, op stobalen op een verdieping boven de 'nesten'. Dat gebeurde ook zo nu en dan, als voorbereiding op het echte kamp.

Dat kamp was voor ons werkelijk iets bijzonders. We kwamen zelden de Kempen uit en nu zaten we - voor het eerste kamp - ineens in Liempde, in een totaal andere omgeving, met kleine weilandjes, omzoomd door hoge populieren, klompenhout. We bezochten dus ook een klompenmakerij, waar je kon zien hoe een boomstam klomp werd. We hadden een geweldige week.

Toch, er was een incident. In de eerste of tweede nacht waren een paar jongens nog heel laat aan het donderjagen. Peter Keizer, nota bene gids, had de grootste praatjes, en kon daarmee niet ophouden, wat de akela ook probeerde. De volgend morgen stonden we in een kring. Peter moesten zijn gele streep van dat hij gids was afgeven en ik werd ter plekke, terwijl ik er nog maar pas bij was, tot gids benoemd. Ik vond dit in die omstandigheden matig-leuk.

Van dat kamp herinner ik me vooral het zeldzame landschap, de lange rijen populieren waar de zon door scheen. Daaronder de verscholen boerderijtjes. Verder weet ik nog hoe raar het was toen daar opeens een stel ouders op bezoek kwamen, alsof ze niets beters te doen hadden, en dat wij die ouders moesten amuseren. We hebben er zelfs tegen gevoetbald, tegen de vaders dan. Bij voorbaat gewonnen spel.

Toen ik in een of andere vrachtauto thuis kwam begroette ik ons moeder, ging naar buiten tot bij de zandbak.... en barstte in tranen uit. Het was zo gek om weer thuis te zijn...

Het volgende kamp was in Middelbeers. Ik kon me intussen beter oriën-

teren, want de boerderij waar wij toe in zaten kan ik zo terugvinden. We sliepen op de hooizolder. Voor we sliepen werd een boek voorgelezen over een boevennest in de woestijn waar gevangenen in onderaardse kerkers werden gemarteld, zoals met 'de eeuwige druppel' op het hoofd, waar de ongelukkige knettergek van dreigde te worden. Het was allemaal een stuk enger dan wat ik van Arendsoog gewend was. De 'witte Nol' probeerde de griezelsfeer te verhogen door in het donker steeds 'Spook de Biedebout' te roepen. Maar daar lachten we om.

Daarna volgde een kamp op Sparrendaal, vlakbij Vught. Sparrendaal was een klooster van de missionarissen van Scheut, met een groot bos eromheen. We sliepen daar in tenten. Het volgende jaar kampeerden we in het landgoed De Roover, bij Hilvarenbeek. Ik was toen misschien al bij de verkenners, dus 10 jaar. Met anderen zorgde ik voor de fourage (wat ik nog steeds graag doe). Elke dag gingen we daarvoor met de fiets naar Alphen, een eind verderop, voor brood en van alles.

Het laatste jaar was opnieuw in Sparrendaal. Daar gingen we naar toe op de fiets met alle bagage mee achterop. We fietsten over Middelbeers langs Oirschot over een mooie weg naar Boxtel en dan over Vught naar Sparrendaal, zo'n kleine 50 kilometer. We kookten zelf ons maaltje, zo goed of zo kwaad dat lukte, onder een groot gespannen zeil, want het regende dat het goot, de hele week. Ik was 'stoker' en moest dus zorgen voor brandend vuur. Je stapelde wat stenen op elkaar. Daar legde je wat ijzers over of een oude bagagedrager van een fiets. Je groef er een gat onder en daar probeerde je hout te laten branden. Omdat alles nat was werd dit een flinke opgave. Mijn strategie was om eerst zoveel mogelijk droog hout te verzamelen van onder de kruinen van grote sparren ('Sparren-daal'). Die dienden als aanmaak-hout. Dan kwam ik met dikker hout, zo droog als ik het maar kon vinden.

Weer zat ik in de fourage, nu vice versa Vught. Daar gingen we na een paar dagen met een klein groepje naar toe om onze vroegere meester Jansen te zoeken, de onderwijzer van de derde klas (wij gingen nu naar de zesde) die - heel ongebruikelijk - op een zachtvaardige manier les gaf (daarover later). We waren hem niet vergeten. Hij woonde in Vught en Jan Castelijns, die later onderwijzer zou worden, had zelfs zijn adres (ik meen dat hij het was). We belden aan en daar was hij! Met zijn blozende gezicht, dat een en al vriende-

lijkheid uitstraalde, keek hij ons blij-verrast aan. We werden hartelijk ontvangen, babbelden wat en reden weer terug.

Dit laatste kamp staat mij ook bij omdat ik op de avond voor vertrek een rol moest spelen in een - achteraf gezien - nogal bedenkelijk spel. Het ging zo. De leiding vertelde na het avondeten dat er een 'krankzinnige' ontsnapt was uit het Vughtse gekkenhuis (dat ze in Vught een 'gekkenhuis hadden wisten we wel: 'jij moet met de blauwe wagen naar Vught' was een staande uitdrukking). Aan ons als verkenner was gevraagd om als het donker werd mee te doen met de opsporing. Die krankzinnige, dat was ik dus. Ik moest laat in de avond enige wilde geluiden laten horen, die pasten bij een gevaarlijke gek. Het ging erom de meute de suggestie te geven dat de gek vlakbij was, maar ook weer niet té; het spel mocht best een uurtje duren. Ik vond dit een fantastisch avontuur en genoot er meer van dan de rest bij elkaar. Mijn kennis van de omgeving, opgedaan bij het hout verzamelen, kwam hier goed van pas. Je kreeg ze in opperste verwarring door, als ze dachten dat ik in een bepaalde hoek te vinden was, want daar hoorden ze toch een woest gebrul, en op een draf in die richting holden, met een boogje snel om hen heen te rennen om dan hetzelfde gebrul van achteren te laten horen. Algemene verwarring. Leuk!

Ik herinner me hoe we de laatste dag weer naar huis fietsten en 'aanlegden' bij een café tussen Boxtel en Oirschot. De sfeer was uitbundig. We hadden lol. Daar gingen we dan met ons hele hebben en houwen, met de oude legertenten, dekens (en dekenspelden!), onderbroeken etc. Ik heb daar in de fietsvakanties nog wel eens aan teruggedacht.

Maar niet altijd liep zo'n tochtje op rolletjes. We hadden ergens een weekend in de buurt van Middelbeers. We fietsten daar in colonne naar toe. In Hoogeloon stond een bakkerskar, die ik niet zag, waardoor ik er bovenop vloog en aan de andere kant van de kar weer op de grond terecht kwam. De fiets was helemaal kaduuk: de voorvork boog de verkeerde kant uit. Gelukkig wist ik het adresje van moeders naaimachine winkeltje, waar ik de fiets kon stallen. Zij zouden hem wel naar de fietsenmaker brengen. Ik kon doorrijden op de fiets van Wally Hoeks, die schuin tegenover ons op de Dijk woonde, wat in de praktijk betekende dat ik moest rijden en hij met zijn luie kont achterop mocht zitten. Omdat er nogal hard werd gefietst, ook vanwege het

oponthoud waarschijnlijk, heb ik alles uit de kast moeten halen om bij te blijven. Dat wreekte zich 's avonds toen ik in een of ander spel een robbertje moest vechten. Of ik boven of onder lag weet ik niet meer, maar in ieder geval: ik kreeg hevige kramp en moest het gevechtsterrein trekken verlaten.

Net als bij de welpen was het ritueel, dat zo aan de padvinderij verbonden is, bij de verkenner nu net bij ons niet zo belangrijk. Echt Eersels dus, geen gewichtige poespas. We kleedden ons als verkenner, maar slordig, het ging ons om het spel. Wel deden we actief mee aan het educatieve programma. Je kon namelijk examen doen in een hoop nuttige bekwaamheden, zoals touw knopen (de schootsteek, touwafzetting, de paalsteek, mastworp, etc.), E.H.B.O., morse niet te vergeten, schatten en meten, etc. etc. Deze examens heb ik inderdaad gedaan en misschien wel meer. Als je slaagde kreeg je voor elk onderdeel een speciaal insigne dat op je blouse genaaid werd, waaraan je de betere verkenner kon herkennen (die hadden soms hun hele borst vol). Maar dat deden we allemaal niet, daar zagen wij het nut niet van in.

Dit alles leidde ertoe dat we er bij districts- en diocesane wedstrijden niet uitzagen, met onze kale en verfomfaaide uniformen en afgezakte kousen. Bij de gebruikelijke inspectie tijdens het algemene appel leidde dat ook stevast tot een hoop commentaar. Maar we wonnen wel steeds, eerst in ons district, later in het diocees (Den Bosch). Ik kan me dit laatste kampioenschap nog goed herinneren. Het was in de buurt van Leende. Ik moet al iets ouder geweest zijn, 12-13 jaar. Het begon met een nachtelijke dropping. Daar kwamen we aanzeulen met onze zware legertent. Die moest mee in de dropping. We konden hem alleen maar dragen door hem op twee palen te leggen met een voor- en achterloper. De ander patrouilles hadden voor de gelegenheid natuurlijk lichtgewicht tentjes. Zo werden we ergens op de hei afgezet en konden we op pad. Het werd bij ons een compleet fiasco. We kwamen veel te laat aan en bovendien hadden ze ons bij een café gezien, waar we een beetje op verhaal probeerden te komen. Dat werd ons zwaar aangerekend. We stonden de volgende morgen vroeg dus laatste in de ranking. Maar verder wonnen we zowat alles. Ik won de 60 meter sprint, waarbij ik me met mijn toeristenkaart (een soort paspoort) moest legitimeren want ze vertrouwden mijn

leeftijd niet (ik heette niet voor niets 'lange Kees'). En ik won het artistieke onderdeel. Bij een vorig kampioenschap, in Best, had ik met houtskool het plaatselijke haventje, met hijskranen, geschetst. Maar ik begreep dat 'artistiek' bij dit volkje misschien toch niet al te extreem moest worden uitgelegd en dus maakte ik in Leende met mijn altijd beschikbare dolkmes van hout een mes en een vork. Kom er maar eens op!

Onze patrouille bestond uit jongens als Jan Castelijns of Piet Heesterbeek. Dat waren sterke jongens en ze waren bovendien slim. Ik kan nog goed de blikken herinneren van de Brabantse elite-verkenner, met hun gelikte presentatie en hun borsten vol insignes. Ook de baas die ons de prijs uitreikte deed dat met merkbare reserve, al was het maar omdat lang niet iedereen zijn sokken goed had opgetrokken.

Wat deden we verder zoal op de Rosheuvel? Leuk vond ik het spel wie met een berg palen en touw de hoogste toren kon bouwen. Ook heel plezierig was het boevenspel, wat leek op wat we in Sparrendaal deden. Louis van Mol en ik, de twee 'boeven', kregen tien minuten voorsprong en we holden zo snel we konden naar De Heestert, zo'n 2,5 kilometer verder richting grens. Aangekomen in het grote bos moesten we als boeven lawaai maken als de grote groep eraan kwam tot ze ons hadden gevangen (beter: tot we ons hadden laten vangen). Zo liep je zeker wel een uur lang aan een stuk hard. Ik heb toen geleerd dat jongens die overdag een hele mannelijke indruk maakten in het donker vaak heel wat minder praats hadden, of eigenlijk juist heel veel: ze gingen dan hard en nerveus schreeuwen, waardoor we de groep perfect konden traceren.

Als we op de Rosheuvel kampeerden hadden we 's avonds een kampvuur. Er werden verhalen verteld, er werd gezongen. Peter van Sambeek begeleidde ons en zichzelf op de gitaar. Hij kon heel mooi zingen, met een stralende tenor-stem. Het repertoire liep van 'Wij zijn twee eenzame cowboys...' tot 'Guten Abend, gut Nacht...' van Brahms. Intussen staarden we naar het knisperende vuur. Daar was trouwens ook een liedje over: 'Zie het vuur in 't donker laaien, stookt het vuur...', met in het tweede couplet de opbeurende tekst: 'Eens op 't einde van de dagen, stookt het vuur, zal het vuur de wereld vagen.....'. Veel van die liederen waren trouwens nogal zwaar aangezet. Wat

te denken van: 'Laat ons nu maar zwerven, door het Brabantse land. Tot ik eenmaal zal sterven, met de stok al in mijn hand'. Het laatste zorgde bij ons steevast, tegen de bedoeling in, voor een hoop hilariteit.

Maar dit was wel een erkend verkennersliedje. Er waren ook jongens die een ander repertoire prefereerden. 'Milord' bijvoorbeeld ('Kom dan bij mij Milord, dan sluit ik het gordijn'). Vanwege de strekking, dit werd omstandig uitgelegd door de hopman, mochten wij dit liedje niet zingen. Ik was dat natuurlijk ook niet van plan, zo'n liedje was niets voor mij. Maar anderen konden het niet laten.

Het was een mooie plek, de Rosheuvel. Ik ging er ook wel eens alleen naar toe. Bij de tweede blokhut, die van de verkenner, stond een waterpomp, iets hoger op een heuveltje. Daar pompte ik dan een vooraf afgedamd vijvertje vol water, dat ik vervolgens door gegraven gootjes in allerlei slingers liet wegstromen. Ik kon daar hele tijden mee bezig zijn. De fascinatie bestond hierin dat je met geultjes en dijkjes wel kon proberen om het water planmatig en gecontroleerd te laten wegstromen, maar dat dit op het 'moment supreme', als je het water 'losliet', toch een eigen koers koos, met doorbraken en afwijkend geslinger. Water was al vroeg 'mijn ding'. Volgens ons moeder zat ik als klein kindje al te 'poelliejen'. Ik zie nog steeds graag water, stromend water dan (een meer of kanaal is daarmee vergeleken dood). Ik plan fietstochten bij voorkeur door rivierdalen.

Op een gegeven moment, zo rond mijn 13 de jaar, raakte ik 'uitverkend' en ging ik bij de voetbalclub. Maar ik kijk met veel plezier op de verkennerij terug. Een hoop dingen, zoals kaartlezen en kamperen, heb ik daar geleerd. Heel stoer ben ik er niet door geworden. Er waren jongens die in de sneeuw gingen kamperen. Brrrrrr. Toch heeft het me gevormd. Een verkenner blijft een verkenner.

De jongensschool

Vanaf mijn zesde ging ik 's morgens vanaf ons huis niet meer linksaf naar de kleuterschool, maar rechtsaf, naar de jongensschool. Ik liep dan langs een beukenheg richting gebr. Hoeksstraat, genoemd naar de twee stijfkoppige boertjes die in de oorlog niet wilden bekennen wie er bij hen hadden ondergedoken en wie daar voor zorgde (onze vader). Twee echte helden dus. Wellicht zou ik er niet geweest zijn als zij hadden bekend. Vandaar ging ik door de Schoolstraat naar de bestemming. Al in de eerste dagen ging het mis. Ik kwam een stel meisjes tegen, op weg naar hun meisjesschool, die vanaf de andere kant van de straat luidkeels 'stijffie', 'stijffie' tegen me riepen. Dat duurde zo een paar dagen tot ik op een gegeven moment zo kwaad werd dat ik ze letterlijk over de weg heen aanvloog, wat tegelijkertijd het einde van deze pesterij betekende. Mijn moeder, die ons graag nakeek, had het allemaal gezien en zal geknikt hebben.

Er was nog een andere route en die was veel fraaier. Je liep dan bij Meulenbroeks, schuin tegenover Dijk 33, langs het huis, door een smal steegje. Dan kwam je bij Meulenbroeks 'achterom', liep langs hun buiten-wc (of ze er binnen een hadden weet ik niet; het zal toch wel) en ging dan hun tuin door. Links zag je dan achter een mispelboom een flinke kas met tomaten e.d., waarin het zwaar naar grond en turf rook. Rechts was het nogal een wildernis met o.a. hazelnootboompjes, zoals alles bij Meulenbroeks nogal 'wild' was (het verhaal ging dat daar op de aanrecht altijd een pot zure haring stond en wie er toevallig zin in had die wipte er een uit). Je kwam dan bij een sloot. Die stak je over om door twee beukenhagen bij de Postakkers uit te komen. Rechts zag je dan in de verte de school.

Ik heb me later wel verbaasd over het feit dat dit gewoon kon, zo over iemands privé grond lopen. Het was geen oud schoolpad, want mijn vader ging nog naar de openbare gemengde school, die aan de Dijk lag; dus toen bestond de jongensschool nog niet. Maar misschien was er eerder nog geen Schoolstraat of gebr. Hoeksstraat en was dit in de dertiger jaren toch een aantrekkelijke doorsteek voor Eersel-zuid.

Het spannende van deze route waren de ganzen die in de tuin van Meulenbroeks rondliepen. Oudere kinderen hadden er plezier in die beesten op

te hitsen, wat niet moeilijk was, waarna ze met hun lange nek naar voren en onder het uitstoten van oorlogsgeluiden op ons afstoven. De langzaamste jongen was onvermijdelijk de klos. Je moest dus goed opletten en hard voortrennen als dat nodig was, in ieder geval harder dan de sloomste. Ik ben door die ganzen gelukkig nooit gepikt.

Ik zie me nog lopen op weg naar school met een donkerblauwe jekker van dubbeldik wollen stof (omdat ik het gauw koud had) en grote zakken om mijn handen in te steken. Die jekker had mijn moeder speciaal voor mij gemaakt en daar was ik haar dankbaar voor. Dat gold helaas niet voor de broeken, die ze ook maakte. Vooral de korte broeken waren gewoon te lang, het was de mode van een boerengehucht van tien jaar terug. Gelukkig hing het kruis ook veel te laag, zodat ik - als ik eenmaal uit het zicht was - de broek zoveel mogelijk opsjorde, zodat het toch nog ergens op leek. Maar ook de lange broeken waren verre van blits. Ik kwam ooit terug van school klagende dat de jongens steeds 'Kees Mens' tegen me zeiden, vanwege mijn lange broek van al te degelijke snit met een oubollig ruitjespatroon. De stof zal ze wel goedkoop op de markt gekocht hebben.

Terug naar de school. Voor de school lag een ruim plein met grote lindenbomen. Eerst waren er nog een batterij wc's buiten, net als bij de kleuterschool, later kwam daar het nieuwe gymnastieklokaal. Verder lagen de klassen mooi op een rijtje. Je begon links en je ging rechts van school af. Voor de hoofdingang stond je in rijen te wachten, klas bij klas, tot de bel ging en je binnen mocht. Dan stommelde iedereen naar binnen.

De eerste klas was van meester Dankers. Het is nu niet meer voor te stellen hoe zo'n bruut daar kon regeren. Lijfstraffen waren heel gewoon. Daarvoor had hij een flinke blankhoutige, vierkanten stok, die regelmatig werd gebruikt. De leerling werd dan mee op de gang genomen en afgetuigd. Meester Kwinten, van de tweede had een geniepig spits klein stokje, maar leende voor het serieuzere werk toch graag de lat van Dankers. Een prettig vooruitzicht gaf dit niet.

Ik heb zelf nooit met de lat gehad en was dus een braaf jongetje. Wel heeft die sigarenrokende despoot mij een keer een handveger naar het hoofd geslingerd, omdat ik tijdens het gebed, waarmee de les begon, mijn ogen niet

goed dicht had. Zo heb ik in ieder geval het projectiel zien aankomen!

De school was dus 'serious business'. Je kwam er niet voor je plezier. Achterin de klas lagen educatieve spelletjes in mooie metalen busjes, maar daar hebben we misschien één keer mee mogen spelen. Het 'aap-noot-mies' werd er ingeramd.

De tweede klas was iets beter, maar niet veel. Meester Kwinten had als jonge onderwijzer mijn vader nog lesgegeven en nu, in zijn rijpe jaren, was ik aan de beurt. Hij liet ons gelukkig wel veel tekenen. Ik kon dat eerst kennelijk heel matig en kreeg een 6 op het herfstrapport, maar verbeterde mijn kunsten aanzienlijk. Ter gelegenheid van een of ander koninklijk jubileum tekende ik de gouden koets met paard en al, waar ik zeer mijn best op gedaan had. Bij het laatste rapport had ik een 9.

Ik zei al dat ook meester Kwinten geweld niet schuwde. Hij kon je met zijn stokje van achteren, dus heel vals, keihard achter de oren slaan. Een noitir slachtoffer was Jantje Verwimp (?), die nogal eens zijn katechismus niet goed geleerd had en - erger- bleef volharden in zijn onkennis. Hij werd een paar dagen achtereen, als hij er weer niets van bakte, naar voren geroepen, moest dan krom staan met zijn handen op het trapje voor het bord en kreeg er dan geducht van langs met de lat van Dankers. De werking van dit afschuwwekkende tafereel werd nog aanzienlijk versterkt doordat Jantje meester Kwinten niet het kleinste kijke gunde. Ook een slachtoffer heeft macht!

We wisten niet wat we meemaakten toen we in de derde klas meester Jansen kregen. Die was vriendelijk! Toch was het er geen bende in de klas en gedroegen we ons heel behoorlijk. Hij hoorde bij de lichte van 'moderne onderwijzers', en gaf bijvoorbeeld ook aan hoe jouw prestaties zich verhiel- den tot die van anderen (ik was bij het laatste rapport 8-ste van de 39) Anderzijds was hij in mijn ogen wel wat flauw en saai en verlangde ik soms naar de kleurrijke en karaktervolle meester Kwinten, al was dat een mispunt.

In de vierde kregen we weer een ouderwetse, sigarenrokende meester, die Stravens heette. Daar leerde je wel wat bij, zoals het zingen van noten vanaf een notenbalk. Ik dacht dat ik bij hem ook geleerd heb om een paard te tekenen, vanuit kubus- en kegelvormige eenheden. Je kreeg zo inderdaad een redelijk gelijkend beest, waarbij de proporties wel zo'n beetje klopten. Alleen kon je je niet voorstellen dat dit paard ooit zou springen; het zag er wel erg

stijf uit. Dat het anders kon zagen we bij een krijttekening van de iets oudere neef Kees van Woerkum ('zwarte Kees'), een gevoelige, vrije schets van een boerderijtje onder hoge bomen, waarmee hij een Europese wedstrijd van de firma Wasco had gewonnen. Daarom mocht hij met die tekening de hele school langs. Dat was pas echt tekenen, dat snapte ik wel. En onze Martien kon zoiets ook. Hij schilderde drie straatmuzikanten, waar bijna geluid uit kwam. Zoiets lijstten ze thuis in.

Voor de vijfde klas stond de nogal bleke (letterlijk en figuurlijk) meester Bekkers, geen vervelend iemand verder, maar met beperkingen. Zangles geven kon hij bijvoorbeeld niet. Dat werd uitbesteed aan (dacht ik) Harrie Hendriks, iemand uit het dorp die geloof ik later ook onderwijzer is geworden, en die ons geen noten meer leerde, maar vooral liedjes met ons zong, zoals 'Als ik een klokje was, blij zou ik luiden...'. Of: 'Het is een herinnering zoals zovelen, maar deze ene laat mij niet los; als in het voorjaar de vogels kwelen, dan denk ik weer aan die dag in het bos...'. Ik ken het hele liedje nog steeds, al vond ik ook toen al erg zoetelijk. Overigens het onthouden van dit soort teksten moet ik van ons moeder geërfd hebben. Die kon werkelijk eindeloos lange gedichten, zoals 'Van den vos Rijnaerde', perfect reciteren.

De zesde klas werd een merkwaardige ervaring, omdat meester Van Heugten, tevens schoolhoofd, er heel vaak niet was. Hij hield zich vooral bezig met een grote verbouwing en uitbreiding van de school. We werden aan ons lot overgelaten en konden in de klas zo'n beetje doen wat we wilden. Ik las een hoop oude, vooroorlogse boeken, die achter in de klas in de kast lagen. Eén titel staat me nog goed voor de geest: 'Zwarte Frans'. Het ging over een jongetje dat voor geen cent wilde deugen en zelfs zo ver van de kudde afdwaalde dat hij zondags stiekem niet meer naar de kerk ging. Natuurlijk liep het met Frans heel slecht af. Vooral de zware, sombere, vreeswekkend toon van het boek maakte grote indruk op mij. Daar kwam nog bij dat het boek 'verlucht' was met akelige zwart-witte houtsnedes, waardoor de ondergang van Frans (dat die in de hel kwam was wel zeker) nog eens goed werd aangezet. Ook lagen er de boeken van Peter Spoor: Soeti de catechist en Soeti de wreker. Soeti was het zoontje van een Afrikaanse medicijnman die - niet zonder omwegen - de weg naar God vond. Ik herinner me vooral hoe hij alleen door het oerwoud liep en door een enorme wurgslang, die op een tak

boven hem op hem had liggen wachten, werd gegrepen. Doordat hij - net als ik!- altijd in het bos zijn dolk bij had, kon hij vanaf zijn lijf de slang uiteindelijk doorsnijden en zijn dappere leven vervolgen.

Van Heugten was geboren in Indonesië en had – denk ik – ook een inheemse vader of moeder, want hij had sluike haar en een bruine huid. Hij vertelde graag over zijn tijd daar. Iets te graag, vond ik, want hij kon soms niet ophouden. Verder leerden we dus niet veel. Ik leerde vooral niet om te rekenen. Zeker als een persoon X met een bepaalde snelheid van A naar B wandelde en gaandeweg persoon Y tegenkwam, die vanaf B etc. , met als vraag: ‘waar ontmoeten ze elkaar?’, raakte ik helemaal van de wijs. Wat een nonsens was die allemaal. A zag B toch gewoon aankomen? Ik had op mijn rapport twee keer een 6 voor rekenen, maar snapte niet goed waar ik die voldeende aan verdiend had. Ook voor ‘lichamelijke oefening’ had ik een 6. Ik kon dat niet en had er een gruwelijke hekel aan. Dat domme rondrennen, in rekken klimmen of over banken springen stond me hevig tegen. En het was nergens voor nodig: we waren altijd in beweging! Het enige voordeel was wel dat de boerenjongens nu eens een keer hun voeten wassen in het waslokaal, want dat was verplicht. Ik ruik nog de zeer penetrante geur die van al die smerige voeten af walmde. Een varkensstal is er niets bij.

Ik was dus zwak in rekenen en gymnastiek. Maar verder had ik toch wel redelijk hoge cijfers en mocht ik met een groepje ander kinderen naar een voorbereidingsklasje voor de HBS. Elke woensdagmiddag zagen we zo een aantal Kempische schoolmeesters, die ons probeerden bij te spijkeren. Vooral die uit Steensel is me bijgebleven, omdat die ook allerlei andere wijsheden verkondigde, zoals dat het slecht is om je met zeep te wassen.....

Ik was dan wel een verre van briljante leerling, maar had wel altijd het hoogste cijfer voor vlijt. Dat vond Van Heugten een mooie eigenschap en daarom mocht ik allerlei leuke klusjes voor hem opknappen, zoals het bestellen van een of andere boodschap bij een dependance van de school een eind verderop. Dat deed ik heel rustig aan, al wandelend genietend van de vrijheid.

Interessanter dan de school was het schoolplein. Daar gebeurde tenminste iets. Al in de eerste klas maakten we in de koude winter een groot sneeuw-

huis, met verdieping, waarbij wij als jong spul natuurlijk de sneeuw moesten leveren en de oudste jongens de architect uithingen. In de lente zat ik graag tegen de muur van het gymlokaal in de zon. Zo werd ik snel bruin en daar was ik niet weinig trots op. In de herfst, bij guur nat weer, was het gek genoeg vaak ‘knikkertijd’. Met verkleumde vingers, vies blad wegvegend, speelde je dan het edele knikerspel. Eerst ging dat met kleiknikkers, die in nat weer zowat uit elkaar vielen. Later met kleurige glazen knikers, klein, middelgroot en groot (‘bokkussen’) ‘.

Er waren grofweg twee systemen. Bij het eerste gooide je vanaf een bepaalde lijn je knikers om beurten naar de ‘pot’, een kuiltje in de grond, onder de lindebomen. Wie het dichtst bij de pot lag mocht beginnen en kon dan alle knikers die hij ‘potte’ in zijn zak steken. Als hij miste mocht de volgende. Het andere was dat niemand uit de pot tussentijds iets weg nam en dat wie de laatste knikker potte alles kreeg (‘winner takes all’). Dit liep erop uit dat iedereen zijn knikers in de pot deed en de laatste knikker op zo’n twintig meter van de pot gelegd werd, waarna iedere speler hem om beurten potwaarts moest bewegen totdat iemand dacht dat hij het erop kon wagen en al dan niet ‘cashte’. Soms ging het wel om meer dan twintig knikers per persoon. Dit bloedstollende spel kreeg meestal veel bekijks, maar ik had er een hekel aan. Het ging meer om de controle van je zenuwen dan om de pure knikkertechniek.

Ik had dus een grote voorkeur voor het eerste systeem, maar geweldenaars als Jos Blokkx werden schatrijk met het tweede. Op mijn manier verdiende ik toch ook een hoop knikers. In de vijfde klas, toen we dat spel opeens heel kinderachtig vonden, had ik - dacht ik toch - zo’n vijfhonderd knikers in de door mijn moeder genaaide knikkerzak (met koortje).

Er was bij de schooldeur ook een stoeptegel met een klein gat erin. Dat was mij favoriete knikkerplekje. Dan moest je het pas echt kunnen. We gebruikten daar ook wel de kleine knikkertjes voor. Er was trouwens ook nog een knikerspel voor onderweg naar huis: tikkertje. Iemand gooide een knikker voor zich uit in de goot langs de straat. De ander gooide er een achteraan. Raakte deze knikker de eerste dan waren ze voor de ‘nagooier’.

Zeer amusant was ook het tolleren. Je kocht een ‘pintol’ bij Van Oosterhout, een zaak waar ze huishoudelijke artikelen en ook wel wat speelgoed verkoch-

ten. Die tol, model 'paddenstoel', schilderde je aan de bovenkant op of je stak er ook punaises in. Je maakte van een tak een stok, met een lange veter als zweep. De tol kon je met de hand laten draaien waarna je snel met je zweep nasloeg. Je kon ook de zweep om de tol draaien en zo de tol vanonder je knie in beweging zetten. Zo kon je de tol een tijdje laten draaien, en je wandelde daarbij als het ware met hem mee. De kleurtjes aan de bovenkant van de tol vervloeiden tot een verrassend schijfje. Je kon de tol ook in de lucht laten springen, maar dan had je het wel zo'n beetje gehad. Het ging vooral om het kunstje zelf en om de kleurtjes op het draaiende tolletje.

Verder werd er op het schoolplein 'geslierd'. Een groep jongens pakte elkaar bij de hand in een lange rij. An de ene kant werd er dan wild geslingerd, zodat er aan de andere kant in hoge snelheid een of meer jongens afvlogen. Ook deden we 'overlooptje' met tikkertje. Er waren twee lijnen waartussen de tikker moest proberen de overlopers aan te raken, die dan zijn plaats innam. Door allerlei schijnmanoeuvres was dit een zeker een leuk spel. En natuurlijk deden we aan 'bokspringen'. Een rijtje jongens stond krom en de anderen wipten er wijdbeens overheen om hun beurt krom te staan. De beste bokspringer kon met zijn ene hak nog een klap uitdelen tegen de kont van de kromstaande jongen. 's Winters maakte we lange glijbanen op het schoolplein.

Zo nu en dan werd er ook wel gevochten, meestal heel sportief, het hoorde erbij. Daarbij heeft Jan Castelijns eens zijn been gebroken in een robbertje met Piet Heesterbeek, maar - dat vond iedereen, inclusief het slachtoffer - daar kon Piet niets aan doen. Het lag aan de harde schoolplein-tegels waar Jan ongelukkig op terecht kwam. Jan lag wekenlang thuis voor het raam met zijn gipsen been. Vechten was overigens een heel gewoon tijdverdrijf. Ik vocht ook wel met broer Martien, en meestal liep dat goed af. Soms gingen we, of beter: ik, iets te ver en ja, dan.....

Met jongens uit de buurt speelde we wel eens 'varkentje'. Ik had in die tijd nogal eens last van een bloedneus en kon mezelf een bloedneus geven eenvoudig door hard op mijn neus te drukken. Ik was dus aangeschoten varkentje en mocht bijten en slaan terwijl de anderen mij moesten overmeesteren, want ik moest finaal geslacht worden. Dat was zeer geinig.

Toen er een nieuwe jongen op school kwam, helemaal uit Holland, waren

we zeer geïnteresseerd in wat hij op het vlak van de vechtsport zoal presteerde. Hij vertelde namelijk met grote trots en een beetje opschepperig 'dat hij judo kon'. Het werd een eindje van de school af uitgeprobeerd, en... arme jongen....

Het schoolplein was overigens ook de locatie van de bus van de schoolarts, waar we jaarlijks langs moesten en die in ook wel in de school kwam voor tbc-onderzoek: er werden dan krasjes met een of ander spulletje op je arm gezet. Als die 'opkwamen' was er iets aan de hand. We werden ook regelmatig ingeënt, maar dat gebeurde op het consultatie-bureau op de Dijk. Daar stond je dan in de rij te wachten op die vervelende injectie (ik had het daar niet op), en je las en herlas de ingelijste tekst: 'Laat lucht en zonlicht in in woon- en slaapvertrek'. Vooral dat dubbele 'in' intrigeerde me. Ik snapte dat dat wel correct was, maar toch stond het gek.

Snel terug naar het schoolplein. Al die spelletjes daar maakten van de school iets draaglijks, als compensatie voor die vervelende lege uren in de klas. Ik was altijd blij als de school over was. Op woensdag ging ik dan naar een huis schuin tegenover de school waar iemand achter in de schuur de Donald Duck voor ons klaar had liggen. 'Een vrolijk weekblad' stond erop en dat konden we wel gebruiken. Heel regelmatig ging ik ook, vaak met broer Martien, bij tante Marietje langs, tegenover de school in het ouderlijke huis van mijn vader waar ik geboren ben. Tante Marietje had zoiets als polio gehad, ik weet het niet precies, kon nauwelijks lopen en moest bijna de hele dag op bed liggen. Ik gaf de vissen voer en we kletsten wat over van alles. Ze was heel hartelijk, had meestal goeie zin en kon zelfs heel smakelijk lachen. Ik vond ze wel zielig. Zo'n aardige, zachte, mooie vrouw helemaal alleen in haar kamertje in bed.

Ik liep dan naar huis, langs het huis van ome Kees. Die heeft mij ooit, waarschijnlijk toen hij op de wc zat, tegen een vriendje waarmee ik ruzie had horen zeggen: 'We leven gewoon verder, maar we spelen niet meer met elkaar'. Dat vertelde hij dan weer door aan ons moeder en die vertelde het weer aan ons.

De kerk

Een plek die genoemd moet worden, al was het alleen maar om het aantal uren dat ik er heb doorgebracht, is de kerk. Elke dag moesten we daar heen, naar de tweede mis om 8 uur (de eerste was voor de boeren, om 7 uur). Vooral in de winter was dat geen pretje want in die ijskoude kerk kreeg je na een tijdje steenkoude voeten. Daar stond tegenover dat de pastoor er niet overdreven veel werk van maakte: na een half uur stond je weer buiten en zat de mis er op. Je ging dan snel naar huis om te ontbijten (voor de mis moest je i.v.m. de communie nuchter zijn) en dan holde je door naar school, die om 9 uur begon.

In de meimaand moest je daarnaast 's avonds naar het lof. Daar werd veel in gezongen, dus dat was al direct leuker: 'Gekomen is Uw lieve Mei, Maria; en op het veld Uw bloemensprei, Maria'....'. En het vaste nummer: 'Wij komen U begroeten, die onze moeder zijt. Wij spreiden voor Uw voeten ons purperen heitapijt...' Dat laatste kon eigenlijk nog niet in mei, want hei bloeit in augustus, maar het lied betrof de OLV van de Kempen, en die kon je moeilijk passeren.

Er zijn mensen die hun religieuze verleden zien als een bron van frustratie en persoonlijk leed. Dat geldt zeker niet voor mij. Ik vond het een verrijkende belevenis waar ik met warmte aan terugdenk. Niet zozeer om de 'hoogtepunten', zoals de Heilige Communie of het Vormsel. Dat gaf wel een hoop gedoe, maar heeft toch nauwelijks sporen nagelaten. Ook niet vanwege de inspiratie van onze geestelijke leidsman, de pastoor, want die inspiratie was er niet. Eerder vanwege het gemeenschappelijke: je zag op de zondag zo'n heel dorp bijeenkomen. Of vanwege de schoonheid van het middenschip van de oude middeleeuwse kerk, als de zon door de ramen scheen. En natuurlijk vanwege de muziek. Daarover straks.

Minder prettig was het biechten. Dat moest toch wel zo eens in de drie maanden. Eerst ging het in schoolverband, later los (dacht ik). Je stond dan in een lange rij achter in de kerk te wachten tot je aan de beurt was, intussen overdenkend wat je in zou brengen. Ik kan me niet herinneren ooit een serieuze zonde bekend te hebben, maar misschien is met de absolutie ook de herinnering aan het kwaad verdwenen. Dus wat je tegen de dienstdoende

pastoor of kapelaan vertelde waren toch een beetje fake-zonden, die wel zo echt leken dat ze waar gebeurd hadden kunnen zijn.

Om tot zo'n overtuigend rijtje te komen maakte ik gemakshalve een onderscheid tussen vier categorieën, ook weer naar plek onderverdeeld: 1) de kerk (altijd goed om daar mee te beginnen), 2) de school, 3) de straat en 4) thuis. De kerk was goed voor (niet per se onware) zonden als babbelen onder de H mis. De school voor bijvoorbeeld niet opletten. De straat voor vechtpartijtjes. En thuis voor 'niet naar moeder geluisterd'. Dit gaf dus enig houvast, maar dan begon het eigenlijke werk pas: je kon niet dezelfde zonden steeds herhalen, want je dacht dat de pastoor of kapelaan, verbonden als hij was met hogere machten, dit absoluut zou weten. Dan was je of een onhebbelijke recidivist, die in hetzelfde kwaad bleef volharden, of er werd gedacht dat je maar wat zei, en dat was even erg. Je moest dus steeds iets nieuws verzinnen. Maar dan kwam probleem nummer twee. Je wist zelf vaak niet meer wat je de vorige keer opgebiecht had. Dus was je gedwongen om iets heel origineels te verzinnen, dat zo bijzonder was, dat je dit niet eerder had kunnen bedenken. Vanwege de lange rij had je daar ook genoeg tijd voor, je wikte en woog, verwierp eerdere opties etc. tot je aan de beurt was. Je schoof het gordijntje open en keek in een donker raampje waarachter de priester, meestal de pastoor, (met stola) schuilging. Die zegende je, je prevelde je zonden, niet te hard natuurlijk want ze mochten het buiten niet horen, en dan kreeg je te horen dat je dat maar beter niet meer kon doen, met een penitentie, bijvoorbeeld drie wees-gegroetjes en drie onze-vaders. Dat was alleszins doenlijk en die zei je in de kerkbanken snel op, ook om de indruk te vermijden dat je iets ergs bekend had met dus veel straf. Je was er dan, net als bij de tandarts, weer even van af.

Waar zaten we in de kerk? Door de week op de achterste banken, zo nieuwsgierig waren we niet. Zondags zaten we regelmatig in de banken die de familie Van der Aalst ooit gehuurd hadden, toen dat nog zo ging, wat in de praktijk betekende dat het middenschip geordend was naar welstand: voorin zaten de rijken, achterin de armen. Wij zaten op ongeveer drie kwart van het middenschip, vanaf de communiebanken. Maar ons moeder had de neiging om naar voren te gaan tot zelfs op de vijfde of zesde bank, waarin wij haar overigens niet volgden. Voorin heb ik nooit gezeten, alleen toen ze zelf

doodging. Wij zagen alles, meer van achteren, goed genoeg.

Maar meestal zat ik zondags niet maar stond ik, achter de balustrade van de koorzolder op de tweede verdieping, hoog boven in de kerk, met een perfect uitzicht naar beneden op de hele parochie en wat er allemaal gaande was. Zo was er rechtsonder een roodharige boer die last had van de 'vallende ziekte', een epilepticus dus, en die zo nu en dan 'het kreeg' en pardoes schuimbekkend, luid schreeuwend en zwaaiend met armen en benen op de grond viel, vanaf zijn kerkstoel net achter de biechtstoel. Omstanders schoten dan toe en droegen de ongelukkige naar buiten.

De koorzolder kon je per trap bereiken vanaf het voorportaal. Je ging door een haag van mannen, die ook op de trap zaten en de eerste verdieping bevolkten. Ze waren druk met elkaar in gesprek over de wedstrijd die EFC die dag moest spelen. Onder aan de trap hing een bordje met de duidelijke tekst:

- Lach niet
- Praat niet
- U ergert daardoor andere mensen
- En maakt U zelf belachelijk

Maar dit bordje werd kennelijk toch niet goed gelezen of begrepen.

Op de tweede verdieping, de koorzolder, was de sfeer ernstiger. Men was zich bewust van de te vervullen functie. Maar toch ging het er heel wat losser aan toe dan in de kerk. Op fluisterton kon er zeker gecommuniceerd worden. Mijn vader nam ons als jongens (het was een mannenzaak) vaak mee, eigenlijk als enige, voor zover ik me kan herinneren. Waarom deed hij dat? Wou hij ons dicht bij de muziek of dicht bij zijn familie brengen, met ome Kees en ome Theo de organist? Ik weet het niet. Was hij bang dat wij alleen zonder begeleiding in de kerk rotzooi zouden trappen? Dat zal toch wel niet. In ieder geval vonden we het OK daarboven. Wel moesten we bij de communie langs de mannen op de trap (er waren er dan al een stel naar huis of naar het café) heen en terug, wat enig ongemak betekende. Pas later mocht iemand van het koor wat hosties beneden komen halen, maar toen was het achter in de kerk ook al heel wat rustiger.

Dirigent van het kerkkoor was Bert van Mol Die had dat ambt van mijn opa overgenomen, toen die - voortijdig - stierf. Hij is het gewoon blijven

doen, niet zonder kundigheid, maar toch ook wat routinematig. Men zong wat er gezongen moest worden en wat die week gerepeteerd was; dat waren de gregoriaanse 'wisselende gezangen' voor elke zondag in het kerkelijke jaar. Mijn vader, met zijn enorme stem, stond helemaal vooraan, stijf naast de dirigent. Ik kreeg op een gegeven moment de ingeving dat hij met zijn zware kerkvullende stem en met zijn lichaamstaal, net naast de dirigent staande, behoorlijk sterk 'meedirigeerde', het tempo meebepaalde en er zo muziek van probeerde te maken. Hij was natuurlijk de vanzelfsprekende opvolger geweest van zijn vader Cornelis van Woerkum ('Nillis Woerk'), maar was met zijn 14 jaar toch wat jong. Hoe dan ook, hij deed wat hij kon....

Aan het orgel zat ome Theo. Daar zat ik graag naast op de bank. Ik kon dan mooi de registers voor hem uittrekken, zodat ik gevoel kreeg mee te doen in het muziekfeest, want zo ervoer ik dat. Het orgel (Van Hintum-Smits, uit 1838) had een fraaie eikenhouten kast met engeltjes aan de zijanten en bovenop een verzameling instrumenten in een mand, allemaal zeer kunstig uitgesneden. Maar ook het geluid was buitengewoon aangenaam. Nooit klonk het schril of metalig, en toch kwam er een machtig geluid uit, zeker als je er net onder zat. Zo heb ik heel wat stukken van Bach leren kennen, want ome Theo was een serieuze organist. Voor het overige was hij daarentegen een uitgesproken bon-vivant, en een (te) goede bekende van menige Eerselse kastelijn (hij moest wel regelmatig van café wisselen omdat hij op heel wat plekken een rekening had uitstaan).

Ome Theo was niet echt een vriendje van de pastoor. Die pastoor snapte helemaal niets van muziek, wat ook bleek uit een van zijn standaard-preken. Daarin schetste hij een café met een volledig valse piano, die een verwaalde klant wel eens wilde bespelen; maar dit leidde onvermijdelijk tot vreselijke klanken. 'Dan komt er een man binnen. Hij had een brede hoed op, een flambard. Die man was een kunstenaar. Hij ging naar het klavier en wist er de prachtigste klanken aan te ontlokken' (zoiets was het wel). Wijzelf zijn natuurlijk dat klavier en de kunstenaar is God. Maar op de koorzolder wist iedereen, ome Theo voorop, dat ook een Zeer Groot Kunstenaar van een valse piano niet veel goeds kan maken. Deze terugkomende preek, want veel fantasie had de pastoor niet, veroorzaakte op de koorzolder, vol 'kenners', altijd een hoop besmuikt gelach.

Spannender was het als de pastoor na de preek en voor het offertorium ome Theo niet zijn gevoelige stuk liet uitspelen en gewoon begon met zijn prevelement. Als wraak gaf ome Theo dan bij de even later te zingen priefatie, met een lange solo voor de pastoor, een toon aan die net even te hoog lag, waarbij de pastoor de topnoot niet kon halen en - vernederend - moest overschakelen naar een lager register. Lachen! Maar het betekende wel dat Theo de organist zijn laatste stuk, als het kerkvolk de deur uit gaat, heel kort moest houden om de pastoor niet tegen het lijf te lopen, die zich vliegensvlug in de sacristie had omgekleed en zich haastte om hem de les te leren....

Maar ik was zelf ook koorzanger! Elk jaar werd in de kerstnacht een mis van Perosi of een andere grootheid, gezongen, met een jongenskoor voor de sopraanpartij. We gingen op Kerstavond redelijk vroeg naar bed en werden dan om zo'n 3 uur in de nacht (dacht ik) wakker gemaakt voor de kerstmis om 4 uur, of eigenlijk voor drie kerstmissen, want de pastoor droeg er met zijn kapelaan en een invaller drie achter elkaar op (de 'mis voor drie heren' en dan drie keer). Dat besloeg al snel twee uur. We stonden daarbij met zijn allen op het priesterkoor. Dat was voor de coördinatie met het orgel met ome Theo niet heel handig, maar toch noodzakelijk omdat een begunstiger de parochie een complete set van vuurrode toogjes en witte superplietjes had geschonken, wat ons beeldig stond, en als een geschenk natuurlijk ook te zien moest zijn!

We gingen daarna naar het parochiehuis waar we getrakteerd werden op krentenbollen. Ik dacht dat die werden uitgedeeld door nonnen van het klooster. Een non liep heel blij rond te lopen, uitroepende : 'Wie blijft er nog een krentenbol'? Wij vonden dat nogal aanstellerig klinken en bovendien: zo bijzonder was het voor ons nu ook weer niet (voor die nonnen misschien wel). Thuis kregen we worstebroodjes, dat was andere koek. En later op de dag hazepaper. Of dat lekker was!

Ik herinner me vooral de repetities. We moesten daarvoor, op maandagavond, meen ik, naar een steenkoud zaaltje van het parochiehuis, zonder enige verwarming. De dirigent Bert van Mol kon de stemming absoluut niet verhogen. Hij deed zijn werk, maar was vaak korzelig en stuurs, en als het niet liep ook kwaad. Ik heb zelden meegemaakt dat hij plezier in dit muziek-

maken had. Wij dus ook niet echt.

Op gezette tijden ging de kerk de deur uit bijvoorbeeld op Sacramentsdag (de tweede Zondag na Pinksteren) of met Maria Hemelvaart. Dan trokken we door het dorp met een stop bij het kapelletje op de Dijk waar de typische liederen werden gezongen (Christus Vinci, Tantum Ergo) en bij Maria Hemelvaart Marialieder. Ik liep dan meestal mee bij de verkenner. Verder waren er bruidsmeisjes en 'maagden' met grote palmtakken. De pastoor liep met de monstrans onder een baldakijn, gedragen door vier plechtige mannen in jacket. We vonden dit processie-gedoe wel een beetje saai.

Veel interessanter voor ons was de processie van de Heilige Kindsheid. Dit had oorspronkelijk te maken met het feest der Onnozele Kinderen, direct na Kerstmis, maar was omgetoverd tot een missie-evenement, waarbij wij ons als Eerselse jeugd verbonden moesten voelen met alle kinderen in de wereld, vooral natuurlijk de kinderen 'die het moeilijk hadden'. Om e.e.a. uit te beelden kwamen we een week eerder bijeen. Je kon negerlaafje worden of (vervolgd) chineesje. De meisjes gingen veelal als bruidje, in witte kleren dus. Op het plein van de meisjesschool liep de hele Eerselse kindsheid bont door elkaar. Er kwam pas orde in de chaos als we in formatie gingen lopen. Mijn 'finest hour' was mijn optreden als paus, in vol ornaat, omringd door de Zwitserse garde, links en rechts de gelovige menigte zegenend. Zo trokken we door het dorp. Ik heb er nog een foto van.

Nog meer betekenis was de processie naar Werbeek. Dit is een gehuchtje in België, bij Retie, waar een mooie Middeleeuws kapel staat, met een oud Maria beeldje (OLV ter Sneeuw) dat vereerd wordt. Eersel gaat daar sinds de pestepidemie van 1661 naar toe en op zo'n dag komen er ook geen anderen. Het is een echt gemeenschapsgebeuren, en ook nu nog komen er elk jaar een paar honderd Eerselsen naar Werbeek. Er valt veel te zeggen over deze bedevaart en ik heb daar ook vaak over nagedacht. Iets bijzonders is het zeker.

We gingen er elk jaar heen, als jong kind al. Het riep bij onze ouders veel op, bij onze vader zowel als bij ons moeder. Hoe ze het regelde weet ik niet maar ook ons moeder was vaak van de partij. Onze vader is misschien wel 75 keer meegegaan. We reden dan op de fiets van huis over Postel naar Retie.

Nu is dit een gladde asfaltweg, maar toen was het een verbinding die enig vervoer ernstig belemmerde. De verharding bestond uit ruwe vierkante kas-seien die schots en scheef door elkaar lagen. Langs die 'onweg' lag een fietspad, aan de Nederlandse kant redelijk onderhouden, maar aan de Belgische kant 'puur natuur', wat betekende dat je door de modder reed als het regende en door het losse zand als het niet regende. Zo trokken we dan met het gezin door het lege gebied, tussen de schrale dennenbomen naar de stille abdij van Postel en dan langs het Familiestrand over het Kanaal naar Retie. Het is moeilijk de vreemdheid te beschrijven van dit gebied: het gebrek aan menselijke aanwezigheid, de afwerende, dichte, verwilderde bossen, waar je ook niet in mocht ('op straffe van boet'), de rode, armoedige huisjes. Het was er mooi maar ook miserabel. Alleen bij Postel, met zijn stokoude, introverte abdij onder hoge eikenbomen, was er grandeur, met gebouwen uit de middeleeuwen en de renaissance. Nu hangt er de walm van frietkramen, maar toen ademende het heiligheid.

In Retie gingen we dan eerst naar de mis en dan begon voor ons gevoel de echte bedevaart. We gingen naar een café, vol Eersels boerenfolk, want het café koos ons moeder (onze vader was als journalist naar de receptie van de burgemeester van Retie) en aten daar onze meegebrachte boterhammen op, met een glas Cécémel (chocomel). Dan begon de processie: We stelden ons op. Ome Harrie hielp daarbij, want die was processiemeester. Hij zwaaide uitbundig met zijn staf en stond niet zo heel vast meer op zijn benen, want ook hij was qualitate qua bij de receptie geweest, waar ze schuimwijn schonken en vooral bijschonken. De fanfare ging vooraf en speelde de vaste liederen. En wat je in de kerk zelden meemaakte: de mensen zongen mee: 'Wij allen zijn Maria's kinderen, Onder 't kruis nam zij ons aan, Zijn wij bij haar, niets zal ons hin'dren. En wij zij geheel voldaan.' (op een vrolijke marsdeun), en 'Kinderen van Maria, Zwaait de zegevaan; Zingt het alleluja. Nooit kunt gij vergaan' (idem). Bij de kapel aangekomen werd er gebeden voor alle dat jaar overleden dorpsgenoten en voor alle andere onheil. Er werd menig traantje weggepinkt. Mensen keken elkaar eens aan. Dan ging het, nu wat lossier, terug. De fiets werd weer opgezocht. Op de terugweg gingen we dan in Postel of bij de grens naar het café. We kregen dan Belgische limonade met heftige prik die tot in je neus kwam. De stemming zat er al goed in. Ik herinner me

dat ik met ome Kees, ik zal misschien wat ouder geweest zijn, in een sloot zat en een blikje haring in tomatensaus deelde dat hij – met vooruitziende blik – had meegenomen.

Ik ben later ook twee keer te voet naar Werbeek geweest: 20 km naar Retie en dan 2 km voor de eigenlijke processie, in gezelschap van jongens van allerlei slag die dit in het afgelopen jaar Maria beloofd hadden, om welke reden dan ook, of iets wilde afsmecken. Ik vond het vooral een fijne wandeling, met gemotiveerde collega's. Bij aankomst in Retie at ik na zo'n tocht op het plein twee builen friet achter elkaar, gezien de portie-grootte absoluut mijn persoonlijk record. De friet daar, dat wisten we, was trouwens wel de lekkerste die er op de wereld bestond. Ik weet niet meer hoe ik dan terugkwam. Toch niet te voet, lijkt me.

Opvallend aan de Werbeekse processie was dat de pastoor er wel bij was, maar als niet-Eerselnaar toch onmogelijk dezelfde centrale positie kon hebben als in Eersel zelf. Je kon niet verwachten dat hij goed aanvoelde wat dit allemaal te betekenen had en heel enthousiast leek hij me ook nooit. Maar je voelde: voor jou een ander, de processie gaat door. Waarschijnlijk koos hij eieren voor zijn geld.

Dijk 33

De laatste plek die ik graag wil beschrijven is het ouderlijk huis vanaf mijn vierde jaar. Dijk 33 dus. Toen ik in september 1951 naar de kleuterschool ging woonde we daar al.

Het was een huis zoals er zoveel gebouwd werden in die tijd: niet groot, maar groot genoeg, met aan de buitenkant betrekkelijk kleine raampjes, waar dan ook nog spijltjes in zaten, die mijn moeder verafschuwde. Ze wou licht zien en wou bij het schoonmaken dóór kunnen zemen. Maar het moest zo van de gemeentearchitect: alles moest er zo Brabants mogelijk eruit zien, de traditie was heilig. Alsof de mensen het idee van het 'volkseigene' in de oorlog al niet vaak genoeg gehoord hadden. Een aantal jaren later, direct als het kon, zijn die raampjes en spijltjes op moeders initiatief eruit gehaald en zijn er grotere ruiten ingezet. Ook aan de binnenkant is toen wel het e. e.a. gebeurd. Het huis had namelijk, hoe bescheiden ook, twee kamers, een voor- en een achterkamer, gescheiden door een schuifdeur. In de 'nette' voorkamer, waar we verder zelden kwamen, stonden zware zitmeubels, twee fauteuils en een grote bank. Ik speelde er wel eens blokfluit. Het gezinsleven speelde zich in de achterkamer af, waar ook de enige echte kachel stond. Later zijn die kamers 'doorgebroken'. Dan had je een keuken, waar net een tafel in kon. En een bergkeuken. Een douche is daar pas veel later gekomen. In de eerste jaren hadden we zelfs geen waterleiding, maar een pomp, die je handmatig moest bedienen.

Naar beneden was er een kelder, met weckflessen op lange planken en met kisten vol aardappelen of appels. Als je over de trap vanaf het halletje bij de voordeur naar boven ging zag je links een klein kamertje voor het nieuwste kindje. Rechtdoor links was er de slaapkamer van de ouders. Rechtdoor naar rechts de 'jongenskamer' voor onze Martien, onze Albert en mijzelf. Rechts lag de 'meisjeskamer'. Nog hoger lag de vliering, waar je met een inklapbare 'vlistrap' (heel onhandig) op kon komen. Daar lagen oude muziekboeken en een hoop prullaria. Allemaal heel geheimzinnig, maar toch geen plek om lang te blijven.

Ik wil de kindertijd en huize van Dijk 33 volgens deze plattegrond beschrijven. Ik voeg er een stukje aan toe over het berghok (later gebouwd) en de tuin. En ik besluit met de escapades 'en famille' naar de omgeving.

De slaapkamer

We lagen dus met drie jongens in een slaapkamer. Wat deden we daar? Meestal slapen natuurlijk. Maar voor het zover was kwam onze vader ons altijd een verhaaltje vertellen, tenminste toen we nog jong waren. Het waren gefantaseerde vertelsels, met steeds een episode, die de dag later werd vervolgd. Ik kan me nog goed het verhaal herinneren van de reis naar de maan, met Hannes Maan met zijn takkebos en de Maanhond. Dat verhaal maakte zoveel indruk op mij dat ik het op mijn 9-de jaar heb opgeschreven en naar de jeugdtribune van het Eindhovens Dagblad heb gestuurd, waar het ook geplaatst werd. Mijn eerste publicatie was dus gelijk een bedenkelijk geval van plagiaat.

Er stonden twee bedden, een groot bed waar onze Martien en ik in lagen en een kleiner bed voor onze Albert. Wat wij heel spannend vonden was om onszelf te verstoppen onder de lakens en dan door het kleinst mogelijke piepgaatje te kijken naar het andere bed waar een van de broers hetzelfde deed. Kijken of er iemand keek.

Verder hoor ik nog het ritselende geluid van de hoge populieren, die op scheiding met de burens stonden, als het wat waaide 's avonds en het getijlp van de vogels 's morgens. Ik moest dan denken aan de eerste regels van een boek over Bartje: 'Bartje kreeg de kriebels om op te staan. De zon scheen door de ruiten. Twee mussen vlogen kwetterend voorbij het raam'. Dat denk ik nog wel eens..

De huiskamer

De huiskamer was de plek voor contact, naast de keuken. We aten er warm, we speelden er en we baden er.

Dat laatste zal enige toelichting vergen. 's Morgens en voor we naar bed gingen knielden alle kinderen Van Woerkum voor de kachel, waarboven het kruisteken hing. We zegden onze gebeden op, het ochtendgebed of het avondgebed. 's Avonds begonnen we met: 'Mijn Heer en mijn God, ik kniel

voor U neer en aanbid Uw opperste majesteit. Ik bedank U voor alle weldaden, bijzonder dat U me deze dag hebt bewaard'. Dan volgde de oefeningen van geloof, liefde en berouw, waarbij we allemaal samen met onze hoofdjes plof op de grond vielen om te overdenken wat we die dag misdreven hadden. Dan kwam er nog een 'onze vader' en een 'wees-gegroet' en konden we naar bed.

Dat bidden was natuurlijk een serieuze zaak. Als er wel eens werd gegin-negapt traden de ouders achter ons subiet op. Eén keer, in de Sinterklaas-tijd, toen we nogal zaten te giechelen, werd er keihard op het achterraam ge-bonsd, tenminste dat was de bedoeling. De bons ging echter dóór het achter-raam, wat bij de enige aanwezige ouder, de ander was dus 'zwarte Piet', een krachtterm ontklokte. De volgende dag lagen er pepernoten net onder het gat in het raam, met een excuusbriefje dat Piet het zó straf ook weer niet bedoeld had.

Met Kerstmis verplaatste zich deze religieuze activiteit naar het stalletje, dat Martien en ik van echt mos en dennenappels hadden voorzien, gehaald uit het tweede kloosterbos (met koude vingers) Later heeft onze Albert er een fraai nieuw houten stalletje voor gemaakt. We zongen voor de stal een ruim repertoire van kerstliedjes, eindigend met 'Op ene kerstnacht dat sint Jozef lag te rusten....', wat besloot met: 'Maria zat op 't ezeltje van falderalderie-re....etc. Een vlot deuntje dus.

We baden natuurlijk ook voor het eten, maar verder hielden de vormelijkheden wel op. We aten om te eten, ofwel: we schransden, en dit was geheel OK. Een mes hadden we ook niet nodig. Wat je zou moeten snijden was kennelijk niet goed gebakken of gekookt. De linkerhand kon uitrusten. Toen ik later als 16-jarige student in Nijmegen in de introductieweek met mes en vork moest eten was dit dan ook gelijk een drama. We kregen erwtes en die rolden aan alle kanten over de tafel.

Hoe dan ook, het smaakte ons opperbest: ons moeder maakte er wat van. Het moest lekker zijn, in ieder geval wat wij lekker vonden, want dan aten we veel, en dat was een goede zaak. Zo hadden we altijd melkbrood, waterbrood lusten we niet, om maar te zwijgen van bruinbrood. Voor de kleinsten werd die witte boterham ook nog eens in huisjes gesneden, om de appetit te ver-

hogen. Verder hadden we steeds veel groenten, veel vlees, vrijdags vis, altijd soep, en altijd pap of pudding (met zelfgemaakt bosbessensap of - van Meulenbroeks - Tova) tot besluit. Eigenlijk vond ik bijna alles wel tongstrelend, maar het allerlekkerste was toch de zelfgemaakte gebakken leverworst. Ik kon me niet voorstellen dat iets ter wereld beter kon smaken.

Het smerigste was gekookte spinazie, andijvie of Brussels lof. Dat soort spul wou er bij mij niet in. Mijn moeder dacht dat het met mij slecht zou aflopen als ik geen spinazie zou eten en probeerde van alles om me zover te krijgen. Vaak zei ze dat spinazie mij door mijn eerste jaren geholpen had, met een ondertoon van: je lust het eigenlijk best wel. Maar smaak ontwikkelt zich kennelijk. Ze probeerde het product zelf aantrekkelijk te maken, met meer ei of broodkruim. Niets hielp. Ik nam een hapje en begon gelijk te kokhalzen. Dan probeerde ze het met dwang: ik mocht niet van tafel als ik niet een paar happen spinazie gegeten had. Daar zat ik dan alleen voor mijn onwelriekend bord. Ik had nog liever gras gegeten. Maar ik wist ook dat om 2 uur de school begon en dat dreigementen over het bewaren van de hap geen hout sneden: spinazie mag je niet opwarmen, want dan wordt-ie giftig. Dat is het enige sympathieke aan deze groente. Ze heeft uiteindelijk ingezien dat dwang ook hier niet echt goed werkt. Voortaan kwamen er meer groenten op tafel als er een weigeraar werd vermoed.

Maar ze bleef creatief in haar pogingen ons tot het eten van gezonde (maar vieze) gerechten te krijgen. Zo had ze eens 'steeltjesstamp' gemaakt. 'Steeltjes' was een groente waar we niet gek op waren, maar die toch het predicaat 'eetbaar' had gekregen. We begonnen te eten. Heel lekker was het inderdaad niet. Opeens kwam onze Martien omhoog en riep met luide stem: 'het is andijviestamp'! Direct legden we allemaal als één man de vork neer en weigerden we subiet om nog één hap te nemen. Andijviestamp lusten we niet en ons moeder wist dit maar al te goed. Haar bedrog was doorzien! Ze kon alles afruimen en moest maar proberen hoe ze snel iets anders eetbaars op tafel kreeg wat wel in de smaak viel. Overigens vertelde ze graag het verhaal van ome Harrie, hoe die iets wat hij niet lustte moest opeten en voor de laatste hap verzuchtte: 'Nog één hapje en dan is er de rotzooi door', wat hem op een harde draai om de oren kwam te staan.

Ons moeder vond eten dus belangrijk en kookte heel lekker. Ze was ook

altijd in de weer om de goeie spullen in huis te krijgen. Veel maakte ze zelf: de kelder stond vol met weckflessen met boontjes, appelmoes of peertjes. Dat veranderde toen de Eerselse boeren een gezamenlijke diepvries organiseerden, een gebouwtje met binnenin een ronde carrousel met verdiepingen, die heel onboers midden in het dorp kwam te staan, op nog geen honderd meter van Dijk 33. Mijn moeder wist door haar boeren-connecties een lade te bemachtigen, en later zelfs twee. Wij gingen er dan heen voor groenten en vlees, in plastic verpakte ijskoude klompen, die je snel uit de lade moest toveren, anders bevroren je vingers. Wat er in zat kon je op de beschreven pleisters lezen.

Er zaten ook bosbessen in. Die waren voor de pudding nog goed genoeg, maar haalden het niet bij verse bosbessen., die we meestal in de denbossen van De Heestert plukten, een gezinsactiviteit. Ieder had zijn eigen potje en plukte met steeds blauwer wordende vingers mee. Je mocht er wel een paar van in je mond steken, maar eigenlijk was dat natuurlijk niet de bedoeling. Dezelfde avond bakte ons moeder bosbessenstruif, een lekkernij.

Wat ons moeder verder nodig had voor boodschappen haalden wij in huis. We moesten naar Meulenbroeks tegenover ons huis voor de gewone kruideniers- dingetjes: suiker, koffie, boter etc. Veel was nog los verkrijgbaar; bijvoorbeeld suiker werd in een bruine zak gedaan die je beter niet liet vallen. Bij Meulenbroeks mochten we buiten winkeltijd achterom, dat was wel handig. Maar we moesten ook een eindje verder op de Dijk naar de COOP, want die was van een neef én een nicht van onze vader. We gingen naar de slager, Willeke van Woerkum., niet de keuze van mijn moeder, maar dus wederom wel een volle neef van de vader. Dat was een wat morsige man, vrijgezel en een graag geziene café-gast. Hij zat als eenmansfractie in de gemeenteraad, gekozen met de slogan 'Stem stillekes op Willekes!', alsof je daar normaal gesproken niet voor uit durfde te komen. We kwamen wel eens met vlees van hem thuis dat mijn moeder waardeloos vond. Ze werd dan heel kwaad, alsof wij er iets aan konden doen, en we moesten ook wel eens terug. Dat vond ik heel vervelend.

Zaterdag maakte ik vaak een rondje. Eerst ging ik naar Willekes voor vlees, dan naar Mama van Dijk, voor brood. Daar had ons moeder een paar

jaar in de winkel gewerkt, maar hun melkbrood of krentenbrood, was, dat vonden we allemaal, ook het lekkerste. We vochten vooral om het 'korstje'(-kapje). Om dit te regelen kreeg ieder van de zeven kinderen een 'korstjesdag', we zeiden dan (grammaticaal dubieus): 'Ik ben korstjesdag'. Deze jongen was zo gehaaid om bij de verdeling snel te zeggen: 'ik de zondag', zodat ik het kapje van het krentenbrood had. Van super-bakker Mama van Dijk ging ik dan naar 'Wölfke'. Dat was een gevluchte Tsjech (dacht ik) die een groentewinkel op de Markt had en die bij het horen van al die verhalen van Eerselse moeders over hun onwillige kinderen steevast opmerkte: 'Te Feel Ferwend, Te Feel Ferwend'. De moeders ontkenden dit niet. Dan ging ik met volle tassen naar huis.

Veel groenten haalden we trouwens uit de eigen tuin of van een stukje land op De Voort. En vlees maakten we ook zelf, althans vanaf de slacht. Een aantal jaren achtereen wankelde een groot, dik varken achterom ons huis, dat voor onze ogen door de slager werd neergeschoten, in zijn keel werd gestoken voor het bloed (bloedworst!), geschoren werd met kokend water en opengesneden op een ladder tegen het huis werd gezet. De volgende morgen maakte we dan worst, met een worstmachientje en een eindeloze darm. We begonnen midden op tafel en draaide de worst dan cirkelsgewijze naar buiten tot zowat de hele tafel worst was. En mijn moeder maakte leverworst, het allerlekkerste.....

Maar er werd ook veel aan huis gebracht. Door de week de bakker, de melkboer, vrijdag de visboer (Koelewijn), waarbij onze vader vaak zei dat het wat hem betreft vaker vrijdag mocht zijn, de kolenboer met zijn zwarte gezicht, de petroleumman, de kaasboer. De laatst heette voor ons Kees Kaas, kwam - aan zijn spraak te horen - uit Holland en reed met een bakfiets met voorop een rieten mand vol met boerenkaas (vanuit Tilburg?) de dorpen af. Kees Kaas speelde het spel mee als ons moeder een vervelend kind met hem in de mand zogenaamd mee wou geven. De kaas van Kees was heel bijzonder. Als ik wel eens heel lekkere kaas proef dan denk ik nog steeds : dit benadert de kaas van Kees Kaas.

Van ome Kees kregen of kochten we nogal eens een konijn of haas (voor de hazepeper). Ik zie hem nog vol goede moed met zijn mooie hond, een setter, naar zijn jachtgebied lopen om aan het einde van de middag terug te

keren met aan zijn riem een stel hazen en konijnen. De buit.

Terug naar de huiskamer: wat deden we daar nog meer? We speelde er, niet zo heel vaak, want meestal waren we buiten, maar toch wel ooit natuurlijk. Wat me vooral voor de geest staat is dat we MET de huiskamer speelden, met de stoelen, de takel, het tafellaken. We konden hele tenten bouwen. Alles mocht.

Soms kwam er echt speelgoed binnen. Een van de eerste cadeautjes was een bouwdoos met daarin - kunstig ingelegd - muren, deuren, raampjes met plastic glas, kolommen, alles van beschilderd hout. Daar kon je de architect mee spelen. Het werden heel on-nederlandse huizen, ik zag ze later in het Oostblok terug. Wel prettig wonen in die huisjes.

Verder was er altijd van alles om te tekenen. Papier hadden we in groot formaat uit de oude behangboeken die we vroegen en kregen van Van Empel, een schilderbedrijfje een eindje verderop. We hadden goede kleurpotloden van Caran D'Ache, we hadden Ecoline waterverf, en we hadden plakkaatverf, waarmee vooral onze Martien heel goed overweg kon. Hij schilderde alles wat hij in zijn kop had. Ik was meer van het krijt (Neocolor). Er werd bij ons veel getekend.

Ik speelde graag meccano en had de basisdoos plus wat uitbreidingen waarmee je rollende of draaiende dingen kon maken. Ook hadden we een soort constructiespel met plastic staafjes die je in rondjes kon steken en waarmee je bijvoorbeeld een groot reuzenrad kon maken. We hadden ook een veelgebruikte '6-spellendoos' met o.a. ganzenbord, dammen, halma (heel leuk), mens-erger-je-niet. Later kwam er monopoly bij, een zeer enerverend spel. We hadden een vlooienspel. Een sjoelbak. We hadden een mooi tafelvoetbalspel. Maar het mooiste wat we hadden was een tafelbilliard. Daar heb ik vooral met onze Martien eindeloos op gespeeld.

We lazen er ook boeken. Een boek met Oosterse sprookjes vond ik heel mooi. Mannetje Windwijs was ook een favoriet (de schrijver, Albert Kuyle, was in de oorlog flink fout geweest, maar kennelijk toch niet fout genoeg). We lazen Flip en Flap, Pa Pinkelman, Piggelmee. De plaatselijke bibliotheek, vol met bruingekafte boeken met harde omslag, had aan mij een goed klant. Ik las alle beschikbare Arendsoog-boeken ('Het raadsel van de Mosquito-vallei'). En we kregen wel eens een 'zomerboek', met verhaaltjes, puzzels, spel-

letjes en leuke proefjes, voor als we ons zouden vervelen.

In de huiskamer vierden we ook kinderfeestjes. Van mijn eigen verjaardagen kan ik me helemaal niets meer herinneren, behalve dat ik op die dag, 1 september, tegelijk de eerste dag van het schooljaar, direct in de nieuwe klas mocht trakteren (ik was ook steeds de jongste van de klas). De verjaardagen van de meisjes staan me beter voor de geest, vooral omdat ik dan met mijn moeder in een geheim verbond 'Zwarte Kunst' deed. Het spel was verrassend simpel, maar ik dacht niet dat ooit iemand het ter plekke heeft voorzien. Het ging zo. Ik ging de kamer uit. De aanwezige verjaardag-gangertjes bepaalden samen welk voorwerp ik moest raden. Ik kwam binnen, mijn moeder wees me van alles aan en steeds zei ik 'nee' totdat ze iets zwarts aanwees. Het voorwerp daarna, dat was het, en dan zei ik dus 'ja'. Algemene verbazing: hoe kon dit?

Ik trad bij dat soort gelegenheden ook op met de toverlantaarn, die ik of we ooit gekregen had(den). De plaatjes stonden op in ronde doosjes bewaarde celluloid rolletjes, zwart-wit maar ook in kleur, zoals sprookjes van Roodkapje of de Gelaarsde Kat. Verreweg de meest indrukwekkende film was die van Robinson Crusoe, in prachtige kleuren en zo echt dat het bijna te spannend was. Daar kwam bij dat de teksten voor de jongste kinderen moesten worden voorgelezen, waarmee je nog wat drama kon toevoegen. Mijn moeder spande dan een laken tegen de deur. Het licht ging uit....

We speelden ook poppenkast. De kast zelf was volgens mij door ome Kees in elkaar gezet, de handige broer van onze onhandige vader. De poppen, Jan Klaassen, Katrijn, de boef, de veldwachter, hadden wij, met moeders hulp, zelf gemaakt. Dit wil zeggen: ons moeder kookte een hoop wc papier (papier maché kreeg je dan) en daar maakten wij dan de koppen van, om kokertjes heen waar de vingers in moesten. Die koppen werden gedroogd en door ons, waarschijnlijk door Martien, beschilderd. Moeder maakte de kleren. Het spel kon beginnen.

Vrijdags konden we niet in de huiskamer, want die werd dan geboend. Hoewel, we moesten er soms wel in om mee te boenen. Ons moeder, die nogal eens last had van een 'breuk', had soms de hulp van een werkster, die dan meehielp, vaak iemand van Meulenbroeks, daar hadden ze geloof ik zestien kinderen, vooral meisjes (toen er een nieuw kindje geboren werd was dit

al gelijk tante van een paar andere kinderen). Die 'hulpen in de huishouding' waren wel aardige types. Soms was er ook Cor Cox, familie van mijn vader. Dat was een lange, slanke, zwartharige vrouw, waar ik het heel goed mee kon vinden. Ik merkte, of verbeelde me dit tenminste, dat zij mij ook wel aardig vond.

De keuken

Gaan we door naar de keuken. Daar werd ontbeten, in de donkere maanden, als het varken geslacht was, steevast met een pan met uitgebakken spek op tafel, waar we onze boterham in doopten. Dan moest die boterham over de rand van de pan afgestroken worden, want anders zat er oneerlijk veel vet op. Er kwam suiker op en smullen maar. Het zoutige spek at je erbij.

In de keuken moesten we ook afwassen. Dat betekende op het laatst negen maal drie borden, want we aten geen aardappelen van een soepbord en geen pap of pudding van een aardappelenbord. Hoewel, de vader had geen soepbord, want die lustte geen soep, dat was nu eenmaal zo. Mijn moeder vertelde graag het verhaal dat ze als jong getrouwd stel bij een van de 'tante zusters' op visite gingen, waar ze dus soep kregen. Onze vader zat daar tegenaan te kijken, waarop mijn moeder, die met haar soep klaar was, zo aardig was om van bord te ruilen. Net toen kwam de dienstdoende zuster binnen die mijn moeder bestraffend aankeek en zei: 'Jonge moeders moeten goed eten!', wat onze vader (niet) volmondig beaamde. De jongens wisten dus af, tot de meisjes groot genoeg waren (toen hoefden de jongens dat nooit meer te doen). We gebruikten daarvoor Lodaline, met een plastic kraaltje in elke fles waar je een kralensnoer van kon maken, wat er al op wees dat het eigenlijk meisjeswerk was. We maalden er koffie (ik snoepte graag ruwe koffiebonen) en ik leerde ook cake bakken, toen ons moeder iets aan haar handen kreeg.

De keuken was van ons moeder. Ik heb mijn vader één keer met enige moeite twee eieren zien bakken, toen mijn moeder in het ziekenhuis lag, voor de bevalling van ons Willemien dacht ik, en ik met mijn vader alleen thuis was (de rest was 'uitbesteed'). Maar verder was dit exclusief haar terrein. In de keuken stond jarenlang een groot houtgestookt fornuis. Dat hout kwam uit de gemeentebossen rond De Heestert, richting België, waar per-

ceelsgewijze om de zoveel jaren een hoop bomen gekapt werden. We kochten dan zo'n perceel gekapte dennen, en sjouwden die uit het bos. Ome Harrie kwam dan met de platte wagen en zo ging de biobrandstof naar Dijk 33. Vervolgens zaagden de jongens die stammetjes tot een handzaam formaat, waarna ze naar het zoldertje boven de bijkeuken werden gebracht. Deze operatie vond altijd plaats in de vroege herfst. Ik voel nog de natte kou van die stammetjes.

In de bijkeuken stond een grote ketel, ook houtgestookt, waar ons moeder met een uitgebeten houten grijper de gekookte was uit haalde om die uit te wringen. Later kwam er een centrifuge ('Niet in de draaiende trommel grijpen') en nog later natuurlijk een wasmachine. Er stond daar ook een grote gaspit, om friet en olieballen mee te bakken.

Er was een gat van de bijkeuken naar de kolenopslag buiten, waar je de kolen door kon opscheppen. Door dat gat moest ik me - scharminkel zijnde - in de zomermaanden wel eens heen wurmen, als ze de sleutel van de achterdeur weer eens vergeten hadden mee te nemen.

Het hok

Aan de zijanten van het huis werd na een paar jaar een schuur gebouwd, die we 'het hok' noemden. Het was een bouwsel van cementen platen in cementen palen met groef, en met een golfdak, waarschijnlijk het goedkoopste optrekkje dat je kon bestellen. Aan de linkerkant van het hok had je nog een kippenren, met een binnengedeelte waar de kippen op stok gingen en eieren legden.

Die kippen hebben wij eens goed geplaagd, toen onze ouders weg waren. We monterden een tuinslang zo boven de ren dat de waterstraal lekker op hun kippenkoppen spatte, waarna ze met veel gekrijs uiteen vlogen. Dat hebben we zo een paar keer tot groot plezier (van ons dus) gedaan. Helaas werd het kwaad ontdekt, doordat de kippen een paar dagen geen eieren meer legden. Toen keek ons moeder onze kant uit en moesten we wel bekennen... Overigens gingen de oudere kippen die niet meer legden - jammer voor hen - de soeppan in. Ik mocht ze met het hakbijl de kop afslaan op een houtblok, waaraan nog de veertjes van de vorige kip kleefden, wat ik toen als jongetje gemakkelijker deed dan nu...

Op gezette tijden moest de kippenkooi worden uitgemest. En één keer per jaar moesten we het hok helemaal uitruimen en schoonvegen. Dat werd ons verschillende keren door ons moeder gezegd, op bedillige en een wat kwaai toon (ze was vaak nogal humeurig, een beetje zoals ome Harrie dat kon zijn). Maar we luisterden niet echt, en waren steeds gevlogen. Ze beklagde zich dan ten einde raad bij de vader over deze werkweigering, 's middags aan tafel. Die zei dan heel rustig: 'Jongens, vanmiddag het hok, hè', wat we dan diezelfde dag braaf deden. Dit is voor mij een van de eerste ervaringen die leerde dat autoriteit door 'onderdanen' niet alleen wordt ondergaan maar ook actief wordt toegekend. En met die toekenning kun je - strategisch - spelen. Het is allemaal niet verheffend, verre van dat, maar zo gaat dat....

De tuin

Dan de tuin. Die is aanvankelijk alleen een lap grond naar achteren. Tussen ons huis en dat van de buurman lag er verder nog een stukje gemeentegrond, wat pas later van ons en van de burens werd en werd verdeeld. Er lagen zandbergen, waarbij wij graag speelden. Ik heb toen een keer zo onze Albert geplaagd dat hij mij met zijn zandschepje sloeg, net boven mijn oog. Ik bloedde natuurlijk indrukwekkend en ik herinner me dat ik onmiddellijk dacht dat onze Albert nu wel vreselijk op zijn donder zou kriegen. Maar de eerste reactie van ons moeder was een koel: 'Je zult het er wel naar gemaakt hebben'. Daarmee was de kous af, ze zette mij achter op haar fiets en we reden naar de dokter om de wenkbrauw te laten hechten. Maar de dokter was niet thuis, en de doktersvrouw heeft toen, dacht ik, met pleisters een soort zwaluwstaartje gemaakt. Het viel allemaal nogal mee. Ik vertel dit ook om aan te geven dat ik toen dus de dokter NIET gezien heb. Dat gebeurde voor het eerst pas toen ik al getrouwd was en mijn elleboog flink stootte met het laveren van een krat bier door een stalen deur. Ik was nooit ziek, misschien door het vele buiten spelen en het goede eten.

In het begin was onze tuin vooral een moestuin, want alles wat je zelf verbouwde hoefde je niet te kopen. We hadden er snijbonen op boonstaken, maar ook prinsessenboontjes, sla, wortelen, tuinbonen, tomaten. Wat er aan gras was diende ook een nuttig doel: het was de 'bleek' voor de witte was. Op

dat stukje gras stond een mooie kersenboom, die in het voorjaar prachtig bloeide. Aan de rand stond ook nog een hok met konijnen. Dat waren uiteraard geen speelkameraadjes, maar zaten er om op te eten. Ik denk dat ome Kees dat hok getimmerd heeft, met een bitumen dak tegen de regen. Diezelfde ome Kees maakt ook een duiventil, van asbest platen, maar nu voor de sier. Daar kwamen echte duiven of tortelduifjes in.

Direct achter het huis lag een betegeld terras op het zuiden. Ons moeder sleepte daar in het vroege voorjaar de naaimachine naar toe om in de zon kleren te maken. Wij profiteerden ook graag van de hete zon daar, en lieten met een vergrootglas als niemand het zag de mica (?) handvaten van vaders fiets in brand vliegen, vooral vanwege de heerlijke geur die je zo kreeg. Verder was het terras vooral interessant als hinkelplaats. Ik hinkelde graag, maar dat was duidelijk geen jongenswerk. Dus deed ik het achter het huis met de zusjes.

Gaandeweg werd het stuk gras groter, maar ik herinner me dat ik zo rond mijn twaalfde in de herfst nog de hele tuin om moest spitten, wat ik trouwens mooi werk vond. Meer gras was ook meer grasrand en meer bloemen, moeders grootste liefhebberij. Evengoed mochten we overal voetballen, dan maar een bloem minder.

Zaterdag was tuindag. We moesten dan ook het pad naast en voor ons huis - er was nog geen trottoir - harken ('grieselen'). Onze vader deed ook wel wat, maar was als tuinman toch geen groot succes. Hij had het ook snel in zijn gevoelige handen, waardoor wij de heg mochten knippen, tientallen meters om het huis heen. Ik zie hem nog lopen in zijn stofjas, van het kantoor, met een hofkoord in de hand waarmee plantjes op een rechte lijn gepoot konden worden. Een en al twijfel en ongerichtheid. Soms ook met een verrassend resultaat. Zo pootte hij eens de uien op hun kop, dus met de onderkant boven, wat voor de groei niet ideaal is....

Zijn onhandigheid was spreekwoordelijk. Toen ik in de vijfde zat en onze Martien in de derde zou hij ons eens pontificaal leren hoe je een fietsband moest plakken. Wij konden dat al lang want anders kon je een tijd wachten voor een lekke band gerepareerd was, maar lieten hem begaan.....Het was aandoenlijk om te zien, ik kan me de vertedering nog goed herinneren, hoe hij omstandig probeerde dat karwij te klaren. En nu we toch bezig zijn: het

toppunt op dit vlak - en hier moeten we weer even het huis in - was ongetwijfeld het schilderen van de kast op de ouderlijke slaapkamer. Mijn moeder, die veel handiger was, had de kast al in de grondverf gezet, de maestro zelf zou hem 'aflakken'. Daartoe had hij een halve snipperdag opgenomen en vertrok hij met stofjas en met de radio onder de arm ('muziek bij het werk') naar boven. Toen we al aan tafel zaten kwam hij weer naar beneden. Ons moeder vroeg of het gelukt was. 'Zeker', zei hij, alleen was het 'wel wat dof uitgevallen'. Ons moeder sprong op, vol bange vermoedens, en inderdaad: hij had de kast (totaal nutteloos) voor de tweede keer in de grondverf gezet.

Ik herinner me hoe onze Martien en ik 's zomers op onze ruggen op het gras liggen en naar de witte wolken keken, waar we van allerlei dieren in ontdekten.

De buurt

Wij woonden naast de familie Cox en aan de andere kant Blokk (ik weet niet of ik dit allemaal goed spel). Tegenover ons woonde in een boerderij Tops. We woonden dus tussen de ò-en. Met de Blokken hadden we weinig contact, dat was nogal ruw volk. De buurman zei eens tegen zijn vrouw over hun kind: 'Waar leert hij - vloek - dat gvd vloeken van'. Met de Coxen hadden we iets meer contact, maar toch sporadisch, ondanks dat Wim Cox een neef van mijn vader was. De Topsen zagen we wat vaker. Ze hadden een windbuks en daarmee mochten we 's zondags wel eens op een roos schieten. Bij ruzie schoten de jongens daar trouwens ook wel eens op elkaar (of was dat bij Meulenbroeks?). Zo is eens iemand uit een boom geschoten en kon de dokter de kogeltjes eruit peuteren. Amerikaanse toestanden. Het meeste contact hadden we met de meisjes van Meulenbroeks. Dat waren enthousiaste en fysiek sterke meiden, waarmee je beter geen ruzie kon krijgen.

We hadden de grote tuin van hen voor onszelf en ook in hun enorme huis was er veel te ontdekken. Achter hun winkel lag altijd wel wat fruit dat over de tijd was, maar nog goed eetbaar, zoals luxe bananen. Boven de winkel was een zolder met opslag van zaden (ze hadden ook een zaadhandel). Maar daar lagen ook stapels folders en brochures (ik was toen al gek op drukwerk) met prachtige plaatjes van planten en bloemen, die je uit die zaden kon toveren. Die moest ik hebben! Met instemming van de meiden Meulenbroeks be-

dachten we het plan om dat drukwerk vanaf de zolder door een luikje naar beneden in een zijsteegje te kieperen en het dan door winkel snel op te halen. Diefstal op klaarlichte dag!

Met hen kon je op straat ook heel goed spelletjes doe zoals landverovertje of blikje trappen. Ze waren snel en behendig. Toen we wat ouder werden kon dat natuurlijk niet meer.

Naast Meulenbroeks woonde het oudere echtpaar Van der Wijst, als ik het goed schrijf. Zij was de 'madame', behalve heel dik ook vaak bazig en knorrig. Hij was meer een 'mannetje', aardiger, maar toch niet zonder streken, zoals we zullen zien. Er zou over deze buurtgenoten weinig te zeggen zijn, als ze niet in het bezit waren van een televisie, en ons toelieten daar naar te kijken. Dan zaten we op de woensdagmiddag met een stel kinderen op de mat voor het flikkerende schermje en genoten we van De Verrekijker, met reportages over kinderen uit de hele wereld (kom er nog maar eens om) en (maar nu genoten we minder) van het marionettentheater met Dappere Dodo.

Omdat we zo van voetbal hielden mochten we soms ook kijken bij belangrijke wedstrijden, te midden van de grote mensen, zoals ome Kees. Ik herinner me nog goed de FA cupfinal (1958), Manchester United tegen Bolton Wanderers (0-2) , de splijtende passes over grote afstand, het ongemeen felle spel en de fysieke hardheid. Bij de tweede goal van Bolton Wanderers, zo zit het tenminste in mijn hoofd, werd de keeper met bal en al in de goal geschopt, maar het doelpunt telde! Ik weet nog dat de reporter zei dat zo'n goal in Nederland nooit goedgekeurd zou worden.

Opa Van der Wijst wist hoe graag wij naar die wedstrijden keken en maakte daar dankbaar gebruik van. Hij liet ons in zijn tuin allerlei klusjes opknappen, met de belofte dat we dan die zaterdag naar een voetbalwedstrijd mochten kijken. Maar toen we daarvoor arriveerden bleef de deur voor ons gesloten. Madame Van der Wijst had anders beschikt en die slappeling liet dit gebeuren. Van De Verrekijker kon je heel wat leren, maar van zo'n voorval evenveel.

Aan de andere kant van ons huis, even verderop, lag een oude boerderij, met daarbij een snoepwinkelje. Dat was van 'Trees', een oudere vrouw, die zich had gespecialiseerd in suikerwaar. Wij kregen elke zondag een dub-

beltje en besteedden dat meestal daar. De keuze was enorm: zoute jujubes, autodrop (iets duurder, dacht ik), wiebertjes, stroopsoldaatjes, katjesdrop, salmiak, engelse drop, kaneelstokken, laurierdrop, pepermunt. Van laurierdrop, een van mijn favorieten, kon je dropwater maken, door het in een flesje heel lang te schudden en het dan - donker - weg te zetten. Wij noemden dit 'klusiespek', waarom weet ik niet. Het was elke week een gedelibereer wat je nu zou gaan kiezen. Soms gingen we ook naar Meulenbroeks, want daar hadden ze ook wel wat snoep. Als je wiebertjes vroeg gaven ze zoveel in een puntzak, dat het leek alsof ze gewoon niet wisten hoeveel het kostte. Vonden ze ons aardig? De wiebertjes smaakte misschien wat minder dan het snoep van Trees, maar je kreeg wel heel erg veel.

Verder weg

Ik wil nu even stilstaan bij een bijzonder kenmerk van ons gezin: wij trokken er op uit, niet met een auto, want die hadden we niet, maar met de fiets of te voet. Dat deden niet veel andere gezinnen. Ik herinner me lange fietstochten, tot in België, waar onze vader wonderlijk goed de weg wist. Iedereen die kon fietsen, en dat kon je al snel, zat op het zadel en de rest achterop.

Een van de eerste lange tochten was naar Animali in Eindhoven, een klein maar mooi dierenparkje, met een vijver met spuitende olifanten, en verder een hoop apen, behalve de vogels dan. Ik zal in de tweede klas gezeten hebben en had nog geen eigen fiets, maar kreeg een oude damesfiets, waar ik niet op het zadel kon, maar staande moest trappen. Dat ging kenmerklijk.

Meestal reden we met het gezin richting de grens, en bij De Heestert de bossen in, 'off the road', over smalle zandpaadjes, door het zeer geliefde 'berkenlaantje' (ik ben er vorig jaar nog geweest: de berkjes zijn nu vrijwel allemaal dood), langs de Cartierheide door de bossen naar de grens en dan naar het favoriete Belgische café van Bertha en Lowie (?), geheel in oude stijl, met een prachtige toog. Daar kwamen de jongens uit ons gezin trouwens veel vaker met onze vader en ome Harrie op de zondagmorgen, via dezelfde route. De vrienden speelden dan een partijtje 'Russisch biljart' (zo noemden ze het; officieel was het een 'golfbiljart'), met twee gaten en een stel rubberen knoppen middenin, heel spannend, terwijl wij van de limonade met gruwelijk veel

'opbots' genoten. Voor de vrouwen namen de vrienden dan twee chocoladerepen mee (Cote d'Or), ter compensatie.

Ons moeder fietste graag maar had wel een grote hekel aan los zand ('dat is geen fietsen meer!'). Ze moest dan vaak afstappen en door dat losse zand strompelen, wat, met een kind achterop, natuurlijk geen pretje is. Voor ons was dat losse zand juist een grote uitdaging. Je moest vooral niet te zacht fietsen, leerden we, en het stuur losjes in de handen houden. Over die zandpaadjes kwam je op de stilste en mooiste plekjes.

We gingen soms nog verder, tot aan Postel of het Familiestrand, waar we dan gingen 'zwemmen' (echt zwemmen heb ik pas als student geleerd in het Nijmeegse sportfondsenbad). Of we gingen naar de Bergeijkse Barrière, door prachtig landschap. Of naar Riethoven of Oerle, waar ons moeder familie had. Zo heb ik de Kempen wel leren kennen.

Maar we wandelden ook heel wat af. Dan gingen we vaak eerst een eindje met de fiets, bijvoorbeeld naar De Heestert, en dan te voet verder. Ik herinner me dat we met het gezin op een hoogzomerse dag naar het Pannegoor gingen. Dat was een (toen nog) groot ven, afgelegen en nauwelijks toegankelijk, temidden van een moerassig gebied waar gagel groeide. We zaten daar op de grond bij een oude put, ons moeder helemaal blij omdat ze zag dat er waterlilies stonden. We aten daar ons brood. Het was een gelukkig moment.

Maar niet altijd waar het daar zo gezellig. Onze Martien en ik wandelden eens met onze vader over een smal dijkje door datzelfde Pannegoor. Opeens zagen we rechts van ons een slang. We zeiden niets en liepen door. Toen zagen we weer een slang, waarop mijn vader met zijn zware stem quasi-rustig zei: 'Jongens, zullen we maar weer eens naar huis gaan?' Dat deden we maar al te graag, want slangen: daar hadden we het niet op. We keerden om op het smalle dijkje, wat betekende dat ik, die eerst achteraan liep, nu voorop ging. We waren nauwelijks honderd meter op de terugtocht toen ik enorm schrok: voor me op het dijkje lag - opgerold - een grote slang waar ik bijna op getrapt was. We deinsden achteruit, de slang gleed weg en wij stelden ons in veiligheid. Nog steeds is de slang niet mijn vriend. Op fietstochten zie ik ze graag: dood langs de weg.

Traditioneel wandelden we met de jongens op tweede Kerstdag over De Heestert naar de Boxeheide en dan naar de Voort, waar tante Nolda haar

verjaardag vierde, en dan weer naar de Dijk. Zagen we onderweg een sloot die niet goed doorliep, dan grepen we in. Dat deden we vaker. Ik herinner me een groot veld, tegen de Belgische grens, dat helemaal blank stond van het water, omdat de afvoer naar een sloot verstopt was. Een kolfje naar onze hand. We haalden stokken uit het bos en poerden zo lang dat we de zaak weer 'aan de loop' kregen. Van Woerkums Wondere Waterwerken, zo noemden we dat.

De ervaring van het meter na meter verkennen van de rijkdommen in de natuurlijke omgeving komt uit mijn kindertijd en heeft mij voor mijn hele leven gevormd. Waar ik ook ben, ik ga op pad. Zo heb ik de streek rond Nijmegen en Wageningen leren kennen. Een copie van het gedrag van de ouders.

Familiebezoek

Eén keer per jaar of zelfs minder vaak gingen we naar de familie die wat verder weg woonde, ome Nol in Westerhoven, ome Geert in Duizel of ome Harrie in Valkenswaard. We hadden bij elkaar welgeteld (?) 32 ooms en tantes, van beide zijde 16, dus er was keuze genoeg. Je zag op zo'n dag heel wat neven en nichten, die hadden we echt in overvloed, en ook teveel om ze goed te kennen. Zo'n dag hielp dan ook niet genoeg. Terwijl de ouders met elkaar bijpraatten liepen we wat rond. Echt leuk werd het zelden.

Dat gold zeker ook voor de bezoeken aan de tantes die in het klooster zaten. Tante Cornelia, van vaderszijde, en de tantes Willibrorda Marie en Martina van moederszijde, allen van de zusters van Liefde.

Tante Cornelia werkte als lerares aan een soort mulo die hoorde bij het Moederhuis in Schijndel. Daarna werd ze hoofd van een bejaardentehuis. Ze is in 1995 gestorven. Het was een statige vrouw, die je, anders dan veel nonnen, direct heel serieus moest nemen, want ze praatte op een manier die gezag inboezemde, en op een ferme toon. Tegelijk was ze heel humoristisch. Maar zo'n hele dag in het klooster werkte toch wel op onze zenuwen. Je liep wat door de tuinen, waar ze hun groenten verbouwden, en waar ze roodkleurige slangen hadden om alles te besproeien. Je ging langs 'zuster Kunstenaar', een artistieke laagvlieger, dat zagen wij zelfs nog. Het enige leuke voor ons was een hobbelpaard, een groot houten gevaarte waar je met meerdere

kinderen op kon. Toen de familie Van Woerkum bij een of ander jubileum, misschien zat tante Cornelia toen wel 60 jaar in het klooster, in Schijndel bijeen was, hebben we als neven en nichten gevraagd waar 'ons hobbelpaard' gebleven was. Warempel, het paard leefde nog en stond in de kelder. We zijn het toen gaan begroeten. En een paar van ons gingen er weer wijdbeens bovenop zitten. Heel fris zag het er helaas niet meer uit.

Aan het einde van zo'n lange dag werd er gegeten. We kregen smakeloze boterhammen en karig beleg: gekleurde hagelslag, boterhammenworst of flauwe kaas. Louter uit balorigheid heb ik toen wel eens 16 boterhammen gegeten en de anderen misschien wel evenveel of meer. De zuster die bediende kwam steeds maar weer met een mandje boterhammen, zeggende: 'Wat eten jullie toch veel!'. 'Ja', zei onze vader dan, alsof er niets aan de hand was, 'het zijn gezonde eters'. Hij mocht die zusters graag voor de gek houden, voor ons direct verstaanbaar, maar gelukkig niet voor die onnozele zusters zelf.

Aan het einde van het bezoek kregen we ieder een cadeautje, waarschijnlijk gemaakt door Zuster Kunstenaar. Het kon zijn een gefiguurzaagde clownskop met een lange neus waar je een houten ring aan een koordje over moest zien te hengelen. Of een hondhok, groot of klein, van karton, met stof overtrokken. Het was allemaal van een immense treurigheid, maar je moest je toch heel blij tonen.

De bezoeken aan de andere twee tantes verliepen volgens het zelfde stramen. Tante Willibrorda was juf op een kleuterschool, waar ze eindeloos over kon vertellen en dat helaas ook deed. Ik herinner me mijn bezoek in Den Bosch waar ze toen verbleef, en de naargeestige bebouwing daar en vooral dat we toen onderweg (mijn eerste treinreis) langs het exercitieterrein van de kazerne in Vught kwamen. Mijn vader legde uit dat dat de stormbaan was en dat je daar als soldaat overheen moest ook al floten de kogels over je hoofd. Ik dacht: dat kan niet, dat krijg ik straks nooit voor elkaar. De schrik zat er goed in. (Toen ik in Nijmegen ging studeren had ik vanuit mijn eerste kamertje, bij ome Janus en Tante Zus, uitzicht op precies zo'n stormbaan en heb ik moeten lachen om hoe die hobbezakken van rekruten zich over de diverse stellages hesen. Ik had ze wel een zetje willen geven...). Deze tante Willibrorda ging vervolgens naar Gestel, bij Eindhoven, waar ze als attractie een fel stinkende eekhoorn in een kooi met rad hadden, en dan naar Woen-

sel. Ze leeft nu - half blind - in Schijndel. Van tante Martina Marie, die stierf in 2006, herinner ik me veel minder. Het was een zachte, lieve vrouw, die het leven leek te nemen hoe het kwam. Ze was een 'poetszuster', dus een medewerkster in de interieurverzorging, met weinig ambities. Ze sprak op een hoge, zangerige toon zoals veel zusters, traag en 'iebelig'. Toen de congregatie 'de wereld in moest' werd ze met een paar collega's vanuit het klooster naar een kamertje boven een Chinees gestuurd en ging ze in de gezinsverzorging. Niet klagen, maar dragen....

Tot slot

Hier eindigt deze beknopte beschrijving van mijn kinderjaren. Ik kan ook zeggen: van een van de dierbaarste perioden uit mijn leven, die ik eindeloos had willen rekken, maar dat kon natuurlijk niet, dat snapte ik ook wel. Zo rond mijn twaalfde wist ik het: nu ben ik geen kind meer: het is voorbij en het komt nooit meer terug. Ik wou niet maar moest verder. Het is het pijnlijke besef van een 'verloren jeugd' ('Verlorene Jugend', 'Lost Childhood', ik ben de enige niet).

Dat smartelijke is er gaandeweg wel afgegaan en ik ben zelfs mijn puberteit, toen de onrust toesloeg, maar waarin ik ook tot nieuwe actie werd aanzet (muziek, schrijven, eindeloze fietstochten), later meer gaan waarderen. Toch, niets is zo uniek, zo lijkt het, als de kindertijd. Nooit ben je meer jezelf dan in die jaren en zijn je indrukken puurder. Het is ook geen periode die met het klimmen der jaren terugwijkt en langzaam verbleekt. Ik blijf er vaak aan denken, zeker als ik de kleinkinderen zie.

Als ik terugkijk zie ik een periode vol intense indrukken. Er viel van alles te beleven, overal waren er kinderen om mee te spelen. Er was (veel mooie) ruimte om je heen. Maar ook: de wereld was in orde, het klopte allemaal, je had je - veilige - plek. En vooral: je hoefde je niet te bewijzen, je was goed zoals je was.

Ik zei in het begin al dat ik deze herinneringen verzameld heb juist om het positieve ervan. Er zit dus veel 'constructie' bij. Maar ben ik ooit geslagen? Nee. Ben ik dan gepest? Ook niet. Werd ik buitengesloten? Nooit. Vonden mijn ouders mij leuk? Volgens mij wel. Voelde ik liefde? Zeker.

Er is één ding wat me wel heeft beziggehouden en waar ik niet uit ben gekomen. Ik heb een paar jaar 'blootangst' gehad, zelfs zo dat ik ooit heb gedacht dat het maar beter geen zomer kon worden en je dus naar een riviertje of meertje moest en dan bloot stond. Ik kan me ook zo'n onprettige gewaarwording herinneren als we op het Familiestrand in België zijn. Maar ik snap totaal niet waar het vandaan komt en het is gelukkig snel overgegaan.

Was er verder niets? Misschien heb ik aan het einde van mijn kindertijd iets gevoeld van de spanningen tussen beide ouders, waarmee ik in de puberteit veel meer last kreeg, enerzijds omdat die spanningen toenamen, ander-

zijds omdat ik er veel gevoeliger voor werd en mijn moeder mij - ongewenst!
- daarover in vertrouwen nam.

Onze vader nam mij en Martien vaak mee naar zijn familie als om ons zijn herkomst in te prenten (zo voelde ik dat toch). Ons moeder kwam - zo leek het toch - niet heel graag bij de VanWoerkums. Het kan omgekeerd evengoed zo zijn dat vooral de Van Woerkumse schoonzussen niet zo gek op mijn moeder waren, ik weet het niet. Het bleef natuurlijk een boerenvrouw, in hun ogen, aards, met weinig raffinement. Hoe dan ook, het klikte niet echt, en gezegd moet worden dat ook verder de wereld van mijn vader op een aantal punten sterk afweek van die van mijn moeder. Bij de Van Woerkums hingen bijvoorbeeld echte, moderne schilderijen. Die kunstzinnige kant leek hij bij ons te willen verdiepen. En dat ging vaak los van het gezin, dus waar mijn moeder niet bij was. Er zat iets heimelijks in hoe hij met ons naar de Krabbedans, een Eindhovense galerie met moderne kunst, ging. Ik wist gewoon dat je daar thuis niet teveel over moest praten. Kreeg hij voor dit soort zaken thuis onvoldoende ruimte? Ons moeder was op bepaalde punten, en zeker ook verbaal, behoorlijk dominant, maar kon toch ook laten begaan. Onze vader had niets onderdanigs en blaakte doorgaans van zelfbewustzijn, maar veel tegenspel gaf hij niet; dan moest het echt te gek worden. Gezegd moet worden dat ons moeder niemand in bijvoorbeeld muziek, toch niet bepaald 'haar ding', ooit gehinderd heeft. Vader kon zich in zijn muziek uitleven. Ik ging aan het einde van de lagere school blokfluit spelen, steeds meer, en ook dat verdroeg ze zonder een krimp (en later onze Martien dwarsfluit, uren per dag). Ze verdroeg, maar had er verder niets mee, ook dus niet met schilderijen of literatuur. En ook niet met de wereld waarin dit soort zaken belangrijk gevonden werden. Gek genoeg was het omgekeerd niet zo. Vaders beste vriend was ome Harrie, die veel op ons moeder lijkt: aards, emotioneel, driftig.

Dat de twee werelden zo verschillend waren, mag spanningen gegeven hebben. Maar het gaf ook een inkijk in heel verschillende culturen. Ik had beide, ook de boerencultuur aan moederskant, niet graag willen missen. En ook persoonlijk hebben beide ouders mij gevormd. Ik deel met mijn vader muziek, het schrijven, het kijken naar mensen, de beleving van landschappen, voetballen. Van mijn moeder heb ik het praktische, het actie-gerichte,

maar ook het emotionele of zelfs soms sentimentele. Daar stond mijn vader ver van af. Het driftmatige, het heel boos op iets kunnen worden, is voor mij vaak de motor geweest voor mijn creativiteit. Met mijn vader kon ik veel delen, veel meer dan met mijn moeder, maar toch lijkt ik ook veel op haar. Ik deel in ieder geval een hoop genetisch materiaal.

Dit was het. Ik hoop iets van de kleur van mijn kinderjaren te hebben weergegeven, waardoor te begrijpen valt wat dit voor fijne tijd was.

Het leven is vaak moeilijk en doet pijn

Dan zou je willen weer een kind te mogen zijn

